

Növények a csíkszentdomokosi ember- és állatgyógyászatban

(Kivonat)

A szerző a Hargita megyei Felcsíki-medence legészakibb településén – Csíkszentdomokoson – végzett öt éves (1972, 1976 és 1979–1981) helyszíni népi növényismereti (etnobotanikai) gyűjtőmunkájának részeredményét foglalja össze. A dolgozat 234 növényfaj népgyógyászati felhasználását tartalmazza tudományos latin és helyi magyar népi nevek szerint szócikkbe szedve. A szakirodalmi forrásokban (6, 7, 8, 9) nem jelzett növények után (!) –, míg a csak az állatgyógyászatban használatosak után (!!)

jel hívja fel a figyelmet. Az aláhúzott sorszámú fajok a gyógynövény felhasználási módja szempontjából ígéretes, további hatástani elemzések tárgyául szolgálható növényfajok. A dolgozatot a csíkszentdomokosi ember és állatgyógyászatban használatos növényfajok felhasználási módjának mutatója, a felhasznált irodalom, valamint az adatközlők névsora zárja.

*

Csíkszentdomokos a Felcsíki-medencének marosfői küszöbe tövében fekvő, legészakibb települése. Tengerszint feletti magassága 750–800 m. Az Olt két oldalán elterülő helység nyúlványai a Szádok-út-, Lok-, Szedloka-Kurta patakok és mellékpatakaik által sűrűn szabdalta hegylábak közé hatolnak fel.

Geológiai alapját a Nagyhagymás kristályos-metamorf és mezozoós üledékes (triász- és jurakori) mészkövei, a Csíki-havasok (Naskalathegycsoport) homokkövei és márgái, illetve a Hargita negyedkori vulkanikus eredetű kőzetei képezik. Az uralkodó talajtípus a podzolosodott,

savanyú vegyhatású barna erdei talaj. A patakok és az Olt völgyében öntéscsernozjom talaj alakult ki. Éghajlata mérsékelt szárazföldi, hűvös, csapadékos nyárral és hosszú hideg telekkel. Az évi átlaghőmérséklet 5–7°C, az évi csapadékmennyiség pedig 700–1000 ml között ingadozik.

Természetes növénytakaróját az utóbbi 150–200 év antropogén-zoogén hatása módosította. Eredeti növénytakaróját a hegyekre kapaszkodó lucfenyős erdők, a hegylábakra telepedett mogyorósok, mogyorós-nyíresek és az erdőirtás után másodlagosan kialakult szélfüves – vörös csenkeszes – szőrfüves növénytársulások képezik. Nem ritka a növényzeti inverzió sem, amikor a tölgyerdők (Cserés) és a bükkerdők (Lető-bükkje) magasabbra települtek, mint az uralkodó fenyvesek.

A romániai viszonyokhoz adaptált NYÁRÁDY-VICOL féle biokartográfiai kódja: F. III. 39. (1). A terület nemzetközileg elfogadott biokartográfiai kódja az UTM 10 x 10 km²-es hálózatos (grid) rendszerében: MM 05/06 (2).

A nagy többségében magyar-székel, római-katolikus vallású község lakosainak száma a gyűjtés idején több, mint 7000 (1992-ben az utolsó népszámlálás adata: 6676. A lakosság alapfoglalkozása régebb a földművelés, pásztorkodás-állattenyésztés, erdővágás, fuvarozás, mészegetés stb. volt. Ma a helységben a mozaikbánya (kristálydolomit), fafeldolgozó üzem és kisebb cégek, vállalkozók (háziipar, szövés-fonás) kínálnak munkalehetőséget.

A természetes környezet, a pásztorkodásból és az erdőlésből eredően a természettel való közvetlen kapcsolat sokrétűsége, a középkorú és idős lakosság hagyományokhoz ragaszkodása, a vallásosság és a városoktól való relatív nagy távolsága miatt még napjainkban is a paraszti életmód és műveltség sok archaikus vonását őrizte meg a népi természetismeret szempontjából is. A helyi népi növényismeret jól azonosítható hasznos vagy káros növényeket tart számon, s így a népi ember- és állatgyógyászat a gazdag tapasztalati tudás és a hiedelmek sajátos ötvözete.

Jelen dolgozat adatai öt év (1972, 1976 és 1979–1981) helyszíni gyűjtőmunkájának eredménye, s mint ilyen, teljességében eredeti,

* 1985-ben, a csíkszeredai IV. Etnobotanikai szimpozionon bemutatott dolgozat. 1987-ben a szimpozion anyagai már politikailag nemkívánatosnak minősültek, így másfél évtized késéssel jelenik meg.

nem közölt anyag. Helyi népi ember- és állatgyógyászati gyűjtésünket tág értelemben értelmeztük, oly módon, hogy a spontán fajok mellett bevettük adattárunkba azokat a konyhakerti zöldségeket, gyümölcsöket, dísznövényeket, fűszernövényeket, exotikus fajokat stb., melyeknek valamilyen gyógyhatást tulajdonítottak vagy tulajdonítanak, s mint ilyeneket felhasználták vagy felhasználnák. Így dolgozatunk teljességre törekszik.

Összesen 234 növényfajt azonosítottunk (3, 4, 5) s a fennebb, illetve továbbiakban jelzett szempontok alapján vettük be felsorolásunkba, adattárunkba. A felhasznált fajok közül 213 (+4) embergyógyászatban, 284 gyógyítás- és kezelésmódra, külső- és belső parazita elleni, 762 (+15) gyógynövényhasználatra és 82 (+1) faj állatgyógyászatban, 121 gyógyítás- és kezelésmódra, külső- és belső parazita elleni, 261 (+4) gyógynövényhasználatra vonatkozik.

A növényfajokat két fő csoportba – virágtalan (15 faj) és virágos növények (219 faj) – soroltuk, míg a csoportokon belül a virágtalanokat rendszertani, a többit pedig tudományos latin növénynév betűrendje szerint rendeztük sorszámozott szócikkbe. A szócikk elején a latin név címszóként áll, ezt követi a helyi magyar népi név (esetenként népi nevek), majd az illető növényfaj embergyógyászatban, s ha ismeretes, állatgyógyászatban való felhasználási módjának, hatásának leírása. Terjedelmi okok miatt nem térhetünk ki a felhasználásra kerülő anyagok (pl. írek, kenőcsök), az elkészítési módok és a használati hatásmechanizmusok részletes taglalására. A növényfajhoz, felhasználásához fűződő hiedelem, babona vagy szokás csak abban az esetben említődik, ha az közvetlen kapcsolatban áll a felhasználás módjával. Az embergyógyászatban használatos fajokat összevetettük a CSEDŐ K. (6), esetenként RÁ CZ G. és munkatársai (7, 8, 9) könyveiben leírt fajok hatás-
módjával. A hivatalosan is gyógynövényként számontartott fajok hatásával megegyező felhasználást a (+) jel jelöli. A kétes – feltehetően igazolható gyógyhatású felhasználási mód után (?) jel áll. Az embergyógyászatban használt, az összevetés alapjául felhasznált szakirodalmi forrásokban nem jelzett növényfajok után (!), míg a

csak az állatgyógyászatban használatosak után (!!)

jel hívja fel a figyelmet. Az aláhúzott sorszámú fajok a gyógynövény felhasználási mód szempontjából figyelemre méltó, további elemzések tárgyául szolgálható virágos növényfajokat jelöli.

Dolgozatunk végén a felhasználási módokra az adattári sorszámok utalnak.

1. Adattár

I. Virágtalan növények

1.(!) Spirogyra sp.; békanyál. Rongyra rátéve égési sebekre (?) borítják.

2.(!) Saccharomyces cerevisiae L.; élesztő. Vértisztító hatásánál (?) fogva pattanásos arc (?) esetén eszik. Élesztőpaklást tesznek a pattanásra és a viszérre (?). Gyomorsüléskor a disznónak élesztős levet adnak.

3.(!) Pennicillium sp.; penész, zöld penész. Torokfájáskor penészes kenyeret nyelnek (?).

4. Clavices purpurea L.; anyarozs, rozsnya. Levét megfőzve csalánkiütések ellen használják (?), megtörve, pálinkába téve belső vérzést szünteti (?), a havi vérzés zavarait szünteti (?).

Megőrölt, megpergelt porát moslékba adva a tehénnek elhajtja a „poklát” (borjútartóját), méhlepényét.

5.(!!) Polyporus sp.; taplógomba, fűzfapapírló. A ló „kehe” ellen füstölőszer. A ló fejét pokróccal leborítják, s a taplógombát lapátra tett szénen égetik el.

6.(!!) Lactarius piperatus Fr.; tejesgomba. Száritott porát a tehéneknek adják gyomormenés ellen.

7.(!) Lycoperdon hiemale L.; puhatag, puhataggyom, lóposztag. Spóráit (porát) friss vágásra (?) tették, vérzéscsillapítóként (?).

A ló hasadt körmén a vérzést elállítja.

8. Cetraria islandica. (L.) Ach.; izlandi zuzmó. Köhögés ellen főznek teát belőle (+). A közeli Nagygyomról (Bárányhavas) gyűjtik.

9. Parmelia furfuracea Ach.; erdei fehér zuzmó, fenyőgomba. Fojlás, szívásztma esetén főznek teát belőle (?).

10. Lycopodium clavatum L.; ciframoj, korpafű, moj, nyúlmoj, serkefű, saskörmű fű. Teája ekcéma borogatására (?), hajmoly ellen (?) és dohányzás leszoktatására (+) használatos.

11. Equisetum arvense L.; mezei zsurló, sullófű, surlófű, fentőfű. Vizelethajtó (+), vízhólyaggyulladás (?), vízkórság (?), sárgaság (?) gyógyítására használatos a teája.

A tehen lesült gyomrát helyrehozza, tartják. Lócsolás formájában „imej”-ek (közönséges marhabagócs – Hypoderma bovis – nyúszérű lárvái) ellen is használatos.

12.(!) Equisetum hiemale L.; békaláb, békalábfff. Vizelethajtó (+), vesegyulladás (?), rekedtség (?) és bőrbetegségek (?) esetén jó.

A békalás széna jót tesz, ha a tehén gyomra le van sülve.

13.(!) Equisetum silvaticum L.; medveszaka, medveszakál.

Teája vesegyulladás (+), májbetegség (sárgaság) (?) esetén jó.

A tehénnek éhére adják teáját gyomorgyulladás alkalmával. A kezelés alatt vizet innia nem szabad!

14. Dryopteris filix-mas (L.) Schott.; ördög-borda.

Vérhas (?) ellen jó a teája, ágyba téve bolhafűz (emberbolha – *Pulex irritans*) hatása van (?).

A gyomorgyulladásos disznó lázát csillapította az ördögbordaalomba való fekvés. Sertésorbánc esetén is ördögborda közé fektették a disznót. Ezekben az esetekben ördögűzészről, rontás ellen való védekezésről volt szó. Télen szárított levele porát a tyúkok vizébe tették tyúkvész ellen.

15. Polypodium vulgare L.; édesgyökér, kőmez.

Gyöktörzsének teája vagy reszeléke citrommal összekeverve enyhíti a köhögést (+), szívasztma (?) ellen is jó. Májtisztító tea is készül belőle (?).

II. Virágos növények

16.(!) Abies alba L.; fehér fenyő. Kérge zuzalékát mindenféle bőrgyulladásra (?) tapasztják.

17.(!) Acer platanoides L.; csipke johar, johar fa. Tavaszai megcsapolással nyert növényi nedvét, a „viricset” nyalogatva, edénybe felfogva isszák tüdőbaj (?) ellen.

18. Achillea collina Becker. Achillea millefolium L., Achillea pannonica Scheele; cickafarkú fű, egérfarkfű, fehér cickafarok, pulykafű. Egyik legjobban ismert gyógynövény. Borogatásképp kiütéses bőrre (+), külső sebre (+), kézdaganatra jó (+). Étvágyjavító tea (+), gyomorfertőtlenítésre (+), gyomorégés csillapításra (+), gyomorfekély esetén (+) is használatos. Húgyhólyaggyulladás (?) és májbaj (?) esetén próbálkoznak vele. Tüdőasztma (?) esetén is isszák.

A tehénnél tőgyuladást borogatnak vele.

19.(!) Aconitum variegatum L.; kisasszony-papucs. Virágzata teáját fulladás, fojlás (?) esetén használják.

20.(!) Actaea spicata L.; tolvajlapi. Leveleit a sebekre borítják, a gennyet kihúzza (?).

21. Aesculus hippocastanum L.; gesztenye, gesztenyefa, vadgesztenye. Magvai kékszeszes kivonatát hajhullás (?) ellen használják. Szeszenben kiáztatva izületi borogatásra (+) jó. Reszeléke pálinkában (kis-

gyermeknek vízben) kiáztatva gyomormenés (?), vérhas (?) esetén használatos.

Cikóriakávéval összefőzve a tehén gyomormenése, vérhasa ellen itatódik.

22. Alchemilla vulgaris L. ssp. alpestris (Schm.) E. G. Cannus; harmattartó lapi, pecérlapi, zsanika. Virágos, leveles szárából főzött tea szemárhögés (?) ellen, levelei sebtapaszként (+) használatosak.

23. Allium sativum L.; foghagyma, fokhagyma. Fogfájáskor (?) fokhagymacikket tesznek a lyukas fogba. Jótékony hatása van az emésztésre, étvágycsináló (?). Korhely állapot után ecetes cibrért fogyasztottak. Nátha, grippe esetén összetörve sós, ecetes borogatásként a talpra teszik (+). Tüdőgyulladások (+) zacskóba kötve mellre kötik. Vérnyomás (+), szédülés (+) esetén fokhagymás zsírít kell fogyasztani. Összetörve, meleg vízben kiáztatva beöntést csinálnak, de éhére is fogyasztják „geleszták” (horgasfejű galandfereg – *Taenia solium*) ellen (+). A fokhagyma hatása csak akkor lesz jó, ha pénteken eszik, mert akkor a „geleszták” felfele állanak.

Állatgyógyászatban is igen hasznos. A megcsemerlett vagy gelesztás (lásd előbb) disznónak tejes, fokhagymás moslétket adtak. A gelesztás kutyát (fűrészes galandfereg – *Taenia pisiformis*) is így kezelték. A tyúkvész esetén fokhagymát etetnek a tyúkokkal.

24. Allium cepa L.; piroshagyma, vereshagyma. A hagyma szárát zölden méhcsípés (?) esetén súrolták a bőrre. Nyers cikkeit hajra, fejbőrre súrolták hajhullás esetén (?). A fagyott testrészt hagymával borogatták (+). Megsütött cikkeit, de a viasszal, veres szurokkal, kovással és főzőolajjal elkevert hagymát „kelis”-re tették, jó hatásúnak tartják (+). Étvágyat fokozza (+), köménymaggal vagy dióhéjjal teát főznek belőle (szélhajtó) hatásáért. Vizelethajtó teaként (+) is használatos. A hagymaszirup köhögéscsillapító (+) szerként ismeretes.

Az állatgyógyászatban is jó hatása van a tehén gyomorgyulladásakor, gyomorsülésekor. Összetörve, megpergeelve főzőolajjal, avas hájjal, savanyú tejjel keverik össze. A tehén, juh felfűvódásakor négyfele vágják és a végbélbe dugják. A zöld hagymaszár tavasszal jó a szárnys állat mindenféle betegsége ellen. Az izületes és májfájásos tyúknak is adnak belőle.

25.(!) Alnus incana (L.) Mönch; cserfa, egerfa. A cserfa héját megfőzve az ekcémás bőrt (?) fűrösztik levéllel.

26. Aloë arborescens Mill; gyógykaktusz, gyógykaptusz. Leveléből kifacsart levéllel bőrbetegségeket, ekcémás bőrt kengettek (+). Megőrölt leveleit mézzel, citromlével, szőlőborral vagy almaecettel és tojással elsűrölve, hat napig érlelve gyomorbetegségek, gyomorfájás, gyomorfekély ellen fogyasztják (+).

27. *Althaea rosea* L.; fátalan rózsza, mályvavirág. Gyökerét teának elkészítve „gusásodás“ (golyva) (?) ellen tartják hatásosnak. Levelét megszártva, összetörve mézzel, liszttel, avas hájjal összekeverve a „kelisre“ teszik.

28. *Anethum graveolens* L.; kapor, kerti kapor. Zölden fogyasztva elhízás ellen (?) ajánlják. Teáját puffadás (+), torokfájás (?), csuklás (?), szédülés (?) és magas vérnyomás (?) esetén használják.

29.(!) *Angelica silvestris* L.; angelika, angyélika. Teáját vizelet- (?) és szélhajtó (?) hatásánál fogva használják. Jó volt vízholgygyulladásakor is (?).

30.(!) *Anthemis tinctoria* L.; kurucbokréta, sárga margareta. Virágjait köhögés (?) esetén és tüdőbaj (?) ellen használták teának főzve.

31. *Apium graveolens* L.; celler, zeller. Zöld leveleit nyersen rágsálvá érelmeszesedés (?) és vérnyomás (?) esetén. Megfőzve jó vizelethajtó (?).

32.(!) *Aquilegia vulgaris* L.; kék harangvirág, kerti harangvirág. A virágából készült teát gyomorfájás (?) ellen javallják.

33. *Arctium lappa* L.; bojtorján, burasztuj lapi, keserű lapi. A gyökereiből főzött tea fejiszketés (+), hajhullás (+) ellenes borogatószer. A levelét fejre borítva enyhíti a fejfájást (?). Teája köhögéscsillapító (?) és vizelethajtó hatású (+).

34.(!) *Aristolochia clematitis* L.; farkasalma. Levelét és a belőle készült teát lósebek lemosására, borogatására használják. Szárát megtörve szintén sebekre hintik.

Levele jó a ló szügyére kehe esetén. Csík-szentdomokoson nem él a növény.

35.(!) *Armeniacia vulgaris* Lam.; kajszibarack. Gyümölcsét fogyasztva vérkeringést serkentő hatást tételeznek fel (?).

36. *Armoracia rusticana* (Lam.) G. M. Ich.; torma. A zöld tormalapi nyersen fejre, nyakra kötve a fejfájást (?) szünteti, úgyszintén kézre és lábra (talpra) kötözve. Reszelve csípős ízű gyökéreszelékét tejben, mézzel, tojássárgával összekeverve étvágygerjesztőként (+), rekedtség és számköhhögés (+), tüdőgyulladás (?), tüdőasztma (?), illetve szilikózis megfékezésére (?) fogyasztják. A feketeteretek reszeléké mézzel összekeverve dohányzás ellen (?) gyógyító hatású.

Az állatgyógyászatban is sokféle felhasználása ismeretes, a sós vizes, ecetes borogatás a tehén, ló, juh és disznó tüdőgyulladására esetén jó, 2-3 napig kell borogatni. Kehesség ellen az olajos vagy faggyas torma – húgyos zabbal vagy nyers reszelt pityókával az abrakba téve hatásos. A húgyos zabbal kevert torma a száraz kehes ló orvossága. A disznó zöld tormalapival borogatva helyrejön a tüdőgyulladás okozta láztól. Ecetes, fokhagymás tormának levélvel öntözik a rühös (varasos) disznót.

37. *Arnica montana* L.; árnyékfű. Virágából jó toroköblögetőszer készül tea formájában (?). A közeli Tarkó (Terkő) havasi kaszálóin szórványosan található.

38. *Artemisia absinthium* L.; fehérüröm, üröm. Szártott kóróját összemorzsolva és több más növényvel, viasszal, avas hájjal, murokkal, főzőolajjal vagy tejfellel keverve kiütéseket, pattanásokat (?), ekcémát (?) és a bőr szárazságát (?) kezelték. Sós lében áztatva izomgyulladás (?), lábtörés (?), „rehoma“ (izületi fájdalom) (?) esetén borogatószer. Liszttel összekeverve a „gusa“ (?) borogatója. Ülőfürdőképp felfázás, vese és vízholgygyulladás (?), aranyér (?) gyógyítására használatos. Teája szájkicsattogás (?), torokfájás (?) esetén hatásos. Megforrázva iszákosság (?) ellenes szere. Vizes ázaléka „danciagyűkérrel“ társítva dohányzástól (+) Jeszoktató szer. Epekő elhajtószer (+) teaként fogyasztva.

Almáecetbe áztatva a lónak étvágygerjesztő. Kóróját, de magvait is az ágyba szórva bolhaűző szer (+).

39.(!) *Artemisia annua* L.; vénasszony büzlentyű. Kórójából gyomorfájás esetén tea készül (?). Összekötözött töveit gerendára függesztve tartották. Ha meglibbentették, jószagú lett a levegő (aromaterápia!).

40. *Artemisia dracunculus* L.; tárkony, tárkony. Zölden rágsálvá vagy tea formájában a szájfájás (?), szájpénész (?) ellen használatos. Ugyanígy leveiben étvágycsináló (+), gyomorsavtermelést serkentő (+) hatása van. Azt tartják, hogy csökkenti a vérnyomást (+). Epehajtó teaként (?) is felhasználják.

Állatgyógyászatban a szájfájás, nyelvdaganat, nyelvhólyagosodás bedörzsölő szere a sós, ecetes tárkony, s mint ilyen, a tehénnél és juhnál használatos.

41. *Artemisia vulgaris* L.; bolhaölő fű (kóró), büdöskóró, fekete üröm, üröm. Kórója füstjével kezelik a kehes lovat. Kóróját „bolhaseprűnek“ kötik össze, s beteszik az ágy alá vagy a szalma közé, jó bolhaűző (?).

42.(!) *Avena sativa* L.; abrakzab, zab. A melegített zab röngyba kötve hasra téve görcsoldó (?), sóval elegyítve zsába (?) ellen használatos. A fültömirigy-gyulladást is meleg zabbal borogatják. Szalmájából, polyvájából ülőfürdő készül aranyér (?) és kiütések (?) esetén. A polyvájából főzött zabtea is fojlás (?), köhögés (?) ellen jó. Megdarálva, összekeverve akácmézzel három napig érlelve tüdőasztma (?) esetén használatos. Teája érelmeszesedés (?) ellen is főződik.

A tehén „vérhűdás“-akor (megszakadás) a pergelt zab jó gyógyszer, a különböző szerekkel és tormával, illetve hüggyal társítva a kehes ló hatásos orvossága.

43.(!) *Begonia semperflorens* Link. et. Otto; jégvirág, jégrozsa. Sebre, eredésre, gyulladásra jó

borogató a levele (?). Fülre rákötve fülfájáskor használatos (?).

44. *Bellis perennis* L.; boglár, fehér boglár, százsorszép. Föld feletti részeiből teát főznek hasmenés (?) ellen.

45.(!) *Beta vulgaris* L. var. *sacharifera* Döll; cukorrépa, répa. A cukorrépa-reszeléket lábviszketés esetén (?) tették a lábfejre. Főzetét, a melászt – cukros szirupot – gyomorfekély (?) és köhögés (?) esetén itták. A nyers répalapít pattanásra (?) tették. A hályogköves (rézszulfát) répát a száraz kehes lónak adták. Egy hónapig répát adtak a szőrférges lónak (hegyesfarkú ló-giliszta – *Oxyurus equi*) is. s az elhajtotta.

46.(!) *Beta vulgaris* L. var. *conditiva* Alef.; cékla, piros cékla, verescékla. A céklalapi külsőleg „kelis”-re téve gennyhúzó (?) hatású. A reszelt cékla cukrosan, ecetesen vértisztító (?) és vérpótlószer (?). Emeli a vérnyomást is (?).

47. *Betula verrucosa* Ehrh; nyír, nyírfa, fehér nyírfa. A helyi népi növénygyógyászat legismertebb és legszélesebbkörű felhasználású fafaja. Úgy ember-, mint az állatgyógyászatban fája, leveles ága, levelei, kérge és a „virics” néven ismert tavaszi növényi nedve hasznosított. Elégetett fájából nyerik a nyírfahamut és leveles ágaiból (még a száraz seprűből is) a nyírfa ágolajat, nyírfaolajat, seprűágolajat. Az utóbbi úgy készült, hogy az ágat elégették, s szenes felét a vashoz pl. a fejse éléhez vagy két tányér közé nyomták így kicsapódott, olajos párlat rakódott le. A „virics”-et a tavaszi nedvkeringés idején csapolták le, s vagy a gyökér alá ástott gödörbe tett vagy a fa törzsére szerelt kis csatornás lefolyó vezette a felrogzított edénybe.

E növényi termékeknek változatos felhasználása terjedt el a helyi ember- és állatgyógyászatban. A nyírfahamut olajjal keverve orbánca (+) kenték. A nyírfaágolajat (+) ekcéma (+) és epszemreg (+) gyógyítására használták. A láb izzadása (+) ellen a lábujjak közé nyírfaolajot tettek. Hajhullás (+) megakadályozása céljából tavasszal, amikor a nyírfa kezdett levelezni, a kalapot vagy sapkát friss nyírfa levéllel szedték meg, fejre tették, s így adták több éjszakán. Rongyba göngyölgetve a lábra csavarva a sós nyírfalevél borogatás jó reumaellenes (+) szer. Fűzfakéreggel összefőzve leveleiből reumaellenes (+) és vizelethajtó (+), vesekőoldó (+) teát készítettek. A viriccsel fejet mosva hajhullást (+) gyógyítottak. Szökések (+), pattanások (+) szere szintén a nyírfa, a virics. A fülfájáskor (?) fülbe cseppentettek, szilikózis (?) és vesekő (+) esetén szintén viriccsel ittak.

A nyírfa állatbetegségek elleni felhasználása is éppen ilyen gazdag. A hólyagkékkövel, avas hájjal kenőccsé kevert nyírfahamu sertésorbánc ellen használatos. A nyers és szárított nyírfakéregből főzött tea

gyomormenés esetén jó a tehénnek. A seprűágolaj faggyúval összekeverve a varas (rühös) tehén gyógyszer. Az orbáncos tehént, kecskét szintén nyírfaolajjal kenik. A nyírfaolajit zölden fogyasztva a juhból elhajtják a sárvizet.

48.(!) *Brassica oleracea* L. convar. *capitata* (L.) Duch; fehér káposzta, káposzta, fejes káposzta. A nyers káposztalapít égésre (?) ,fájós fejre (?) borították, hűtötte azt. A sós káposztalapít fagyott testrésze (?) borították, jó volt eredésre (?) is. A „káposztacikát” gyomorsavpótlóként (?), szélhajtóként (?) alkalmazták. Káposztalével fűrésztették a rühös (rühátka – *Sarcopites scabiei*) (?) testtájékat. Vízrel váltogatva inni jó hashajtó (?). Gyomorégés esetén (?), tüdőbaj (?) ellen, tüdőerősítőként is használatos.

A káposztalével olajat keverve adják a tehén gyomorsülése és a juh felfűvődése esetén. A hólyagkékköpor káposztalében feloldva, három napig éri elve a ló varasodása esetén lemosószer.

49.(!) *Caltha palustis* L.; gólyvairág, mo-csárvirág, sárgavirág. Leveleit borogatóként „reho-ma” (?) ellen használják. Virágjából számköhhögés (?) és mellhártyagyulladás (?) gyógyítására főznek teát.

50. *Cannabis sativa* L.; kender. A virágos kenderből készült tea levében hajhulláskor (?) mosták a fejet. A kendermag megtörve, megfőzve, rongy közé téve nemi szervre borogató gyulladás (?) esetén. Kendermagból ütött olajjal érelmeszesedéskor (?) jó volt főzni. Kendertörölt sós vízben megmártva tüdőgyul-ladás (?), míg bárányfaggyúval mellhártyagyulladás (?) esetén használták. A hiedelem szerint kendercérnával, ha a „fökönt” (sümböcs, szemölcs) jól megkengették, s a cérnát kő alá vagy csepegő alá tették, amíg a cérna elrohad addig a fökőn is elmúlt.

Állatgyógyászatban megtört, megszitált, vízben elkevert magját a tehén gyomorgyulladásá ellen használták. Az avas hájjal gyúrt kenderpolvyát a ló zablájára kötötték kehe ellen. Kenderpolvyát törnek és közébe kevés sói keverve nyaltatják a „metélyes” (máj-métely – *Fasciola hepatica*) juhval, kihajtja belőle. Kenderma-got és lenmagot etetve a juhval gyógyították a „sárvizet”, felitta benne a sárvizet.

51. *Capsella bursa-pastoris* L.; pásztor-tás-ka, sulyokfű, táscaffű. A föld feletti részéből főzött teáját szívfájás (?) ellen, szíverősítő (?) szerként használták. Jó volt, mint belső vérzéscsillapító (+) szer, s a havivérzés zavarai (?) esetén is. Tea készült sárgaság (?) ellen belőle.

52. *Capsicum annum* L.; csipős paprika. Var ellen (?) büdöskövirágból, disznózsírból, csipős borsból és csipős paprikából készült ír. A keveréket három napig érlelték, s esténként a beteg ember testét kenték vele. A tűzbe szórt piros paprika és bors füstje

megölte a poloskát (ágyi poloska – *Cimex lectularius*) (?). A hegyes paprika (var. *longum*) levélét szintén poloskát irtottak.

Paprikás zsírral a tetves disznót és tyúkot (disznótetű – *Haematopinus suis* és közönséges tyúktetű – *Menopon gallinae*) kenik. A paprikás-foghagymás étel jó a „gelesztás” kutyának. A paprikás szalonnakockát tyúkvész esetén etették a baromfival, s jó volt májbetegség ellen is.

53.(!) *Cardamine amara* L.; vízitorma. A nyakra borogatásként kötve szünteti a fejfájást (?).

54.(!) *Carlina acaulis* L.; bábakalács. Gyökereiből főzött tea fojlás (?) ellen használatos. Virágzatát fojlás és szemárköhögés (?) esetén tea formájában készítették el.

55. *Carum carvi* L.; köménymag, keménymag, vadkapor. Gyógyteája görcsoldó (+), hasfájás elleni (+) hatású. Pergelt cukorból és összetört köménymagból készült szirupja köhögés-csillapító (?). Úgy tartják, hogy teája, leveसे jó vizelethajtó (?) és tejelválasztó hatású (?).

A vadkaporból teát gyomormenés esetén itattak a tehénnek.

56. *Centaurea cyanus* L.; búzavirág, gabonavirág, kék búzavirág. Gyomormenés (?) ellen készült tea belőle. A tea vízhajtó (+) hatású.

57. *Centaurium pulchellum* (Szv.) Druce, *Centaurium umbellatum* Gilib.; ezerjófű. Népies nevéhez illően nincs olyan szerv vagy betegség, mely ellen ne volna használatos. Bőrbetegségek (?) esetén levelét borogatásra használják, keserű teáját étvágycsinálónak (+), de használatos különböző gyomor- és bélmegetedések gyógyítására is (+). Máj- és epefájás (?) esetén is használják. Torokfájás (?), fojlás enyhítő (?). Vesetisztító tea készült belőle (?). Jót tehet cukorbeteg (?) esetén is.

Halalófüvel keverve teájuk jó a tehénnek „vérhuddás”-kor.

58.(!) *Cerasus avium* L. Mnch.; cseresznye, cseresznye. A tehén vesegyulladásá, „vérhuddása” esetén száraz petrezselyemzölddel és kokojzakóróval összefőzve addig adják, míg az állat vizelete megtisztul.

59. *Cerasus vulgaris* Mill.; meggy, meggyfa. A meggyzáróból főzött tea vízkórság esetén vizelethajtóként (+) használatos. Az aszalt meggy hasmenés (?), vérhas (?) ellen fogyasztható.

60. *Cerantonia siliqua* L.; Szentjános-kenyér. Megtört magjából teát hasmenés (+) ellen használták régebb. Bolti áruként vásárolták.

61.(!) *Chaerophyllum bulbosum* L.; baraboj, földi mogoró. Tavaszi gyermekcsemege. Ha sokat eszik belőle az ember, hashajtó (?) hatását megéri.

„Gyökere” (gumója) a disznó fülébe dugva mindenféle betegség ellen jó.

62. *Chelidonium Majus* L.; döggű, kutyatej, kutyavirág, vérejáró. Külsőleg a „fökön”-t kenik vele, s elműlik (+). Teája sárgaság (+) ellen hatásos.

A zsákba varrt vérejárót és földi bodzát borogatóként használják a tehén lábcsavarodása esetén. A kutyatej virágjából szájomosó folyadék készül a tehén índaganata mosására, de ezzel a lével öntözik a juh és kecske fájós körmét is körömfájáskor.

63.(!) *Chenopodium bonus-henricus* L.; lúdeper, Pusztapéter lapi. Piros bogójával a „fökön”-t kenegetik (?).

64.(!) *Chrysanthemum balsamita* L.; Boldogasszonylapi. Levelét mézzel ragasztják a kelésségre (?). Májbetegség (?) és sárgaság (?) elleni tea készült kórójából.

65. *Chrysanthemum vulgare* (L.) Bern.; Jézuslajtorja. Virágzatából epekőhajtó (?) és fehér-folyás (?) elleni tea készül.

66. *Cichorium intybus* L.; katánkóró, ketánkóró, ketránkóró, kékvirág. Kékvirágos kórójából gyomorfájás (?), gyomorfekély (?) elleni tea készült. A máj és epe működésére (+) jó, felhasználható. A pajzsmirigygyulladás (?) esetén is javallják.

67. *Cinnamomum zeylanicum* Nieses; fahaj, fahéj. Megtört porát orrvérzés csillapítására (?) használták. Felszipantják. Bolti áru.

68.(!) *Cirsium arvense* (L.) Scop.; számarcsipke. A számarcsipke gyökereiből főtt tea fojlás (?) és számarcköhögés (?) esetén használatos.

69.(!) *Citrus aurantiacum* L.; narancs. Héjából főzött tea hányás (?) ellen használatos.

70.(!) *Citrus limon* Burm.; citrom. Levét külsőleg tojással összekeverve pattanás ellen (?), bőrszárazság ellen (?) kenik. A szepő ellen hóvirágszirommal együtt borogtatják (?) a bőrt, a méh és darázs, illetve a „szunyák” (esőthozó pöcsike – *Haematopoda pluvialis*) csipésekor kenték a csipés helyét, s nem viszketett (?). Étvágycsináló (?) hatása van, de több levelet fogyasztva elhízás ellen (?) is jó. Az olajos-citromos levét a máj- és epefájás (?) esetén alkalmazták. Csuklászkor jó a szájba cseppenteni (?).

71. *Coffea arabica* L.; babkáv, kávé. Órölt magjából a „babkávéből” vérnyomást emelő hatású kávé fő (?). Bolti áru.

72.(!) *Coleus blumei* Benth.; csihánvirág, Jézusvérevirág. Sebre tapasztják (?).

73. *Convallaria majalis* L.; gyöngyvirág, kerti gyöngyvirág. Teája lázcsillapító (?), mandulagyulladás (?) és tüdőgyulladás (?) esetén használják. Szívnyugtató hatású (+), csak három szálát szabad főzni tenni. Teáját fűfájás (?) esetén mosó, öblögető szerként használják.

74. Convolvulus arvensis L.; **fuláklapi, fulánklapi, fuváklapi.** Az aratáskor elvágott ujj sebére fuváklapi tettek vérzést csillapító (?).

75. Corydalis cava (L.) Schw. et. K.; szü-gomba, szüvgomba. Föld alatti gumóját három napig vízbe áztatva a leve szívverősítő (?) hatású, jó fojlás (?) esetén is. Savanyútejjel összefőzve „szüvroham“ (?) ellen használható.

76. Coryllus avellana L.; mogyoró, mogyorófa. Leveléből köhögés (?), terméshéjából vérnyomás elleni (?) tea készül. A termés csonthéjának csont-erősítő (?) hatást is tulajdonítanak. Az összetört, tejszínrel kevert mogyoróbélpép jó a kelésre, eredésre (?) – érleli azt.

77. Crataegus oxyacantha L.; galagonya, istengyümölcs. A virágzat vagy a piros bogvői teája vérhas (?), sárgaság (?), fojlás (?), köhögés (?), magas vérnyomás (?), érelmeszesedés (?), cukorbeteg ellen jó. Az istengyümölcsből készült tea szívverősítő (+), idegnyugtató (+) hatású.

78.(1) Cucumis sativus L.; uborka. Az uborkahéjjal borogatott arcról eltünteti a szeplőket (?), a homlokra ragasztott uborkahéj a fejfájást csökkenti (?). A sós uborka gyomorsav hiány esetén jól tesz (?).

79.(1) Colocynthis citrullus (L.) Ktze.; dinnye, görögdinnye. Húsos levele vízhajtó (?), vesetisztító hatású (?). Kedvelt piaci termék.

80. Cucurbita pepo L. var. oblonga Willd.; tök, főzöttök. Az éhére fogyasztott tökmag bélféreg (?) (orsógiliszta – *Ascaris lumbricoides*), „geleszta“ ellen jó (?). Teája májbetegség (?) és vesegyulladás (?) alkalmával használható.

Az apróra megtört, héjától megpergelt tökmag negyed liter tejen feloldva a tehénnek a szájába töltve jól tehet, ha nem kérdőzik, vagy gyomorgyulladás van.

81. Cydonia oblonga Mill.; birsalma. A birsalmából készült szirup köhögés (?) esetén jó. A helységben nem termesztik.

82.(1) Daphne cneorum L.; cserevirág (1. ábra). Női nemi szervek gyógyítása, rendetlen vérzés (?) esetén virágzatából főzött tea használatos. Védett növény. A Garadosban terem.

83.(1) Daphne mezereum L.; farkashárs, vadboroszlán. Kérgéből főzött itéval borogatták, öblögették a fájós fogat (?). Ágaiból, kérgéből a „rehomás“ testet, testrészt borogató, fűrésztő fürdőt vesznek (?).

84.(1) Daucus carota L. ssp. sativus (Hoffm.) Hay; murok. A reszelt murkot éhére fogyasztva giliszta ellen (?) használták. A murokból főtt szirup köhögéscsillapító (?) hatású. A sárgaság (?) ellen következőképp készítették orvosságot: a murok belét kifűrták, belevizeltek, és 2-3 napig fűstre téve tartották – majd a vizeletet megtírták, s a murkot megették.

Az olajjal összekevert murkot kehe esetén etették a lóval. Éhére összetört fokhagymát és reszelt murkot etettek a „gelesztás“ disznóval többször.

85. Delphinium consolida L.; kék sarkantyú, szarkaláb. Teája szívfájás ellen használatos (?).

86.(1) Echium vulgare L.; gyászpirító, gyászpiritusz.

Kórójából lábfejás, békavar ellen készül lemosó szer a tehénnek.

87. Eryngium planum L.; kékiringó. Köhögéscsillapító (+) tea készül kórójából. A helység határában nem terem.

88.(1) Eugenia caryophyllata Thumb.; szegfűszeg, szekfűszeg. A szekfűszeg „gombját“ lyukas fogba téve szünteti a fogfájást (?). Megőrölve, teának elkészítve magas vérnyomást csökkentő (?) hatású. Bolti fűszernövény.

89. Euphorbia amygdaloides L.; halalófü, halolófü, halólófü. Egyike a leghasznosabb növényeknek. Seb-re, vágásra, zúzódásra, daganatra tapasztva jó hatású. Levében fűrésztik a „vizeser“ lábat (?), s az aranyér (?) ülőfürdőjének is javallják. Az égett testrészt (?) szintén locsolták a halalófü levével. Teája hastífusz (?) ellen használatos.

Az állatgyógyászatban is közismert, sok hasznosítású növény. Különösen sebekre teszik vagy levével locsolták. A farkas harapta seb és a medve „csabodás“ legjobb orvossága (a tehénnek). Tehén és juhnál a körömfájást locsolták levével. A járom által feltört nyakat (tehén), jégbevégett lábat (ló), patkó által levásolt körmöt (ló), a hasított sebeket (általános) mindmind e növény levével locsolták. A ló vérmérgezéses sebéit is mossák vele, s ezerjófű és halalófü tea keveréket itatnak a „vérhuddó“ tehénnek.

90.(1) Euphorbia cyparissias L.; kutyatej. Szárából kifolyó „tej“ (latex) „főkön“-re kenik, s elmúlik (?).

91.(1) Fagus sylvatica L.; bükk, bükkfa. A megszártított, megtört bükkfakérges teának főzve gyomormenés (?), vérhas esetén (?) itatták. Leve jó volt eredést (?) locsolni is. A bükkfahamuból főzött lúggal fejet mostak hajhullás (?) ellen. Fürdőképp felhígítva vízzel bőrgomba (?), var (?) és rüh (?) ellen használták.

Az állatok kezelésében is hasonló esetben alkalmazták. A porrá tört, szárított bükkfakérges pulviskálissal megpirítva szárazon, más esetekben lósódsíval vagy vérfüvel társítva itatták gyomormenés, vérhas esetén – jó gyomorfogó hatású. Lúgával a varas tehenet, lovat, a gyapjú lenyírta után pedig a juhot mosták le, locsolták. A „bükkfahéj“, olajos terekbúza és bükkfalapi kevertjét megvágva etetik a kehes lovat.

92.(1) Ficus carica L.; tengerifüge. Megvágva, nyállal összekeverve kelésre kötötték, kifakasztotta azt (?). Ritka bolti csmegeként ismerik.

93.(!) *Fragaria moschata* Duch.; földi eper. Gyökeres-leveles szárát vadpetrezselyemmel teának megfőzve a tehén gyomorsülése esetén rövidesen hatása van. Akkor is jó, ha a marha nem vizek, „elakad a vize”.

94. *Fragaria vesca* L.; berkeper, eper, erdei eper, szamáca. Leveleiből gyomorfogó, hasmenés elleni (+) tea készül. Májbetegeknek (?), vérhas- (?) és cukorbetegeknek (?) is hasznos lehet.

95.(!) *Fuchsia hybrida* Voss.; csengős fukszia, fukszia. A fukszialapít sebre teszik borogatóként (?).

96.(!) *Galanthus nivalis* L.; hóvirág. A hóvirág szirmai citromlével keverve esetenként a szeplős bőrt (?) kezeli. Felhasználták görcsoldó (?) teaként is.

97.(!) *Galium aparine* L.; arankaragadvány, ragadványvirág. Indáját teának megfőzve „hajhullástól” (?) mosták a fejet.

Levével fűrésztik a tehén szájfájását is.

98. *Gentiana asclepiadea* L.; epefű. Májbetegségek, epefájáskor teáját használják (+).

99. *Gentiana lutea* L.; dancia, danciagyökér, dancuragyökér (2. ábra). Levelének teája és a dancialapi kéz- és lábdagadás (?) esetén használatos. A danciagyökér tea étvágycsináló (+), gyomorfájás ellenes (?) hatású, jó fojlás (?) ellen is. Magas vérnyomás (?) ellen csak borban kiáztatva jó. A gyökeret és ürömfüvet egy napig vízben áztatva dohányzás (?) ellen jó illogatni.

A tehén gyomormenése, puffadása esetén danciagyökeret etetnek a beteg állattal. Kámfor, timsó és danciagyökér szeszes kivonata jó bedörzsölő szer a disznó orbánca ellen. A sárga tárnics védett növény. A Nagybagyos, Öcsém sziklavágyaiban, Fehérmézőn él.

100. *Helianthus annuus* L.; napraforgó. Olajos magvait embernek és állatnak hashajtószerként etetik (?). A kipréselt olaja írek, kenőcsök, de más szerkeverő közege is.

101.(!) *Helianthus tuberosus* L.; tótrépa. Tejföllel és lenmaggal pépet készítenek, s így rakják a kelisre (?).

A reszelt tótrépagumó tejbe téve, szótt vászonon elterítve, kicsit megszóva a ló kelisre hasznos. Este, ha ráteszik, reggelre kifakad. Ma már ritka gyermekcsemege.

102.(!) *Helleborus purpurascens* L.; paponagyökér, papunagyökér, paponagyökér, paponagyökér.

A növény a helyi állatgyógyászatban, különösen a disznók betegsége esetén használatos. A kehes lónak paponagyökeret húztak a szügyébe, az odahúzta a gennyet, s kicsepegett. A gyökeret a tormával, főzőlajjal, tojással és cukorral összekavarva itatják a kehes lóval. A fejfájás, fej megdagadása, agyhártyagyulladás (?) vagy a disznó bármilyen betegsége esetén paponagyökeret húznak a fülébe. Ha használ, a fül megdagad,

a befűzés helyén megfeketedik, majd az elhalt rész kiesik. Patkányirtásra is használják. A gyökeret megtörtve liszt közé keverik. Így a patkányt, vagy más rágcsálót meg lehet „étetni”, mérgezni.

103.(!) *Hordeum vulgare* L.; árpa. Zsákban zacskóban megmelegítve a fültömirigygyulladásra („mumusz”), fájós fültre (?) tették. Az árpasör jó vízkórság esetén (?).

104.(!) *Hydrangea opuloides* (Lam.) C. Koch; hortenzia. Levelét seborogatásra használják (?).

105. *Humulus lupulus* L.; komló. A „komlóvirágot” (tobozszerű virágzat) altató (+), idegnyugtató (+) teának főzik.

106. *Hyoscyamus niger* L.; belénd, beléndlapi, belindkoró, bölénlapi. Leveles szárát összezuva, megfőzve gennyes sebre (?), „kelisre” (?), ütésre, daganatra (?) teszik borogatóként. Timsóban megfőzve fogfájásra (+) használatos öblögetőszerként. Magját is a fájós fogba teszik.

107. *Hypericum perforatum* L.; vérfű, orbáncfű. Közönséges, közismert gyógynövény. Kórójának levét égési sebre (+), ekcémára (?) borogatáshoz használják. Szemborogatónak is jó a teája (?). Az emésztőszervek megbetegedései, hasmenés, vérhas, gyomorégés és bélgyulladás esetén isszák (+). Jó hatása van a máj működésére is (+). A „gutta” (agyvérzés) esetén is használatos (?).

Az állatgyógyászatban teáját vagy más növényekkel mint lósódi, szulfú összefőzve gyomormenés, gyomorgyulladás, vérhas esetén használatos tehénnek, lónak, juhnak. A megszakadás esetén jelentkező „vérhúddát” is gyógyítják vele.

108. *Hyssopus officinalis* L.; ezsóp. Leve szemgyulladás (?) esetén borogatóként jó. Kórójából hűlés (+) ellen készült tea. 1978-ban Csíkszentdomokosról kiveszett.

109.(!) *Inula britannica* L.; örvénygyökér. Virágos szárából köhögést, légcsőfájdalmat (+) szüntető tea készül.

110. *Iris germanica* L.; kékliliom. Gyökértörzsét megtisztítva a csecsemőknek adják fogínyerősítő (+) és szájpenészt gyógyító hatása (?) végett.

111. *Juglans regia* L.; dió, diófa. Leveléből főzött tea hajhullás, korpásodás (?), orbánc (+), étvágytalanság (?), de főleg mint hasfogó (+) és toroköblögető (+) szer jelentős. Ágyba téve bolhaűző hatású (?). Zöld termésburkát köhögés (+) és toroköblögető (+) tea főzésére, míg a száraz csonthéjas termés héját csonterősítőként (?) használják fel. A mag összetörve, megrágva „kelisre” (+), eredésre (+) jó. Altató hatást (?) is tulajdonítanak a magnak. A magból forró vassal kinyomott „zsír” börgomba (+) ellen kenik a bőrre. A diófaolaj (pác?) hajhullás (?) esetén jó bedörzsölő szer.

112. Juniperus communis L.; boróka, borókafenyő, borsfenyő, borsika. A borsikabogyóból készült tea főleg húlises betegségek esetén jó. Így „re-homa“ (+), rekedtség (+) („megengedi a beteg hangszálat“), torokfájás (+), nátha (?) esetén használatos. Puffadás esetén görcsoldó (+), de vizelethajtó (+) hatása is ismeretes. Keserűn fogyasztva elhíjasodás, elhízás (?) esetén javallják. Ágait, bogyóit elégetve fertőtlenítésként (?) használják füstölés révén.

Állatoknál megvágott gyökérből főzött levét megszakadás, „vérhúddás“, vérvizelés esetén használják a tehén gyógyítására. A zab közé borsfenyőmagot keverve indulás előtt etetve jót tehet a száraz kehes lónak.

113.(!) Lactuca sativa L.; fejes saláta, saláta. A salátaleves gyomorégésre (?) és gyomorsavpótlóként (?) használatos, mint gyógyhatású növény.

114. Lamium album L.; árvacsalán, árva csihán, fehér csalán, légycsihán, léscsihán. Külsőleg levelét sebre tapasztják (?), a fagyott testrésze is fagyás ellen (?), „vizer“ borogatására (?), aranyér (?) furdőre használják fel. Virágjából idegnyugtató (?) tea és köhögés, hűlés (+) elleni öblögetőszer készül. Használják fehérfolyás (?) esetén is, mint lemosó folyadékot. Gyökerének főzete számarköhögés esetén jó (+). Vízajtó (?) hatását is számon tartják.

115.(!) Lathyrus vernus (L.) Bernh.; borsó-berek, tarkaberek. Virágait szilikózis (?) ellen főzik teának.

116.(!) Laurus nobilis L.; babél, babér, babérlevél. Leveléből főzött tea hűlés (?), a dióhéjjal és pergelt cukorral elkészített folyadék, tea köhögés (?) ellen jó. Bolti fűszernövény.

117. Leonorus cardiaca L.; gyöngyaja, gyöngyaltja, gyöngyajak, szárós gyöngyaja. Virágos, leveles szárából főzött tea szívbetegeknek (+) használatos. Szívastma, fojlás esetén, de szívnyugtatóként is használatos. Pajzsmirigynek szintén jót tehet (?).

118. Levisticum officinale Koch.; leostyán. A leostyángyökér magára fogyasztva, teának megfőzve vízelhajtó (+), epetisztító (?) hatású. Teája érelmeszesedés, magas vérnyomás (+) ellen is felhasználható. Alkoholmérgezéskor jó a leostyán tea (?). Gyökere csihánlevéllel összefőzve izzadásgátló szerként (?) ismeretes. Kockára vágva lapijával együtt főzött levét epekő (+) ellen fogyasztják. A leostyánlapi rágva fogfájásra (?) jó.

119.(!) Liliium candidum L.; fehér liliom, liliom, Szent-Antal virága. Fehér szíromleveleit szeszebe téve tartósítják és sebek (?), pattanások (?) borogatására használják.

120. Linaria vulgaris L.; mezei tatógtató, vadtatógtató. Virágos szárának főzetét májbetegségek (+) és érelmeszesedés (?) ellen használják fel.

121. Linum usitatissimum L.; len. Házilag a lenmagot megtörve, édes tejjel elegyítve kelésre (+), sebre borogató. „Kelésre“ borogatónak használják a tót-répával összekeverve, édes tejföllel pépet készítve. A lenmagolaj a bőr felületén kenve égési sebek (+) gyógyítására jó. A mézzel készült mag megtörve tüdőka-verna (?) ellen jó. A lenmagból készült tea, zúzalék jó hashajtószer (+).

A lenmagot sós tárkonyal elegyítve a tehén nyelvdaganatára (szájfájás?) használják. A kehes ló legjobb orvossága a lenmagból készült. A megőrölt lenmagot édes tejbe téve „lenmagos kötőt“ készítenek a lóseb, „kelis“ kifakasztására. Édes tej, lúdzsír és lenmag keverékéből készült eleggyel kezelik a gyomor-gyulladásos lovat. A kehes lónak lenmag olajat tölnek le a torkán. Ezt főleg a cigányok csinálják, hogy túladjanak a felhízalt, de kehes lovon. A lenmag pogácsát vízben áztatva s a levét a víz helyett a lónak adva jót tesz csitkőkehe esetén.

122. Lysimachia nummularia L.; fillérfű. Leveles szárát „rehomás“ testrészek borogatására használják (?).

123. Majorana hortensis Mch.; majorana, majorána. Teájának gyomorfogó (?) hatása van, jó májbetegség (?) esetén. Használatos cukorbetegség (?) ellen is. A majoranna polyvája (szárított zúzalék) felszippantva elősegíti a tüsszentést, fojlástól (?) hasznosított. Ritka, cseresep növény. A hétfői piacon veszik a Maros megyiektől.

124. Malva neglecta L.; papsajt. Gyökerét megtisztítva gyomorsavtúllengés (?) esetén ették. Levelét leforrázva rátették az eredésre (+). Korong alakú, lapos terméseit, a „papsajt“-ot teának megfőzve köptetőszerként (?), gyomormenés ellen (?) és értágítóként (?) használják.

125.(!) Malus pumila Mill. var. domestica Brokh.; alma, almafa.

Az alma jó vitaminpótló gyümölcs. A főzött almacikkal sürolva, s azt a csepegő alá ásva, mire elrothad, a „fökön“ is elműlik, tartja a hiedelem. A sült alma vérhas (?) ellen jó. Héját megenni „mejfájás“-ra hasznos. Az almaecet mézzel étvágycsináló (?) hatású, vízzel keverve elhízás (?) ellen hasznos, de bélgyulladás (?) esetén is hatásos lehet.

Az almalapít száraz emberganéval, fehér fűzfa „rénnel“ (rothadt fa), büdöskövel együtt füstölőként és abrakjába téve a ló kehe ellen használják. A disznó gyomorgyulladás, gyomorsülése esetén nyers, apróra vágott almát adtak. A tehén gyomormérgezésekor borecetet és almaecetet töltenek szájába, s almaccettel mos-ták le a ló sebes lábát is.

126.(!) Malus silvestris (L.) Mill.; vadalma, vuckor. Savanyú gyümölcsét gyomorsavhiány pótlására (?) használják.

A vadalma ecet fokhagymás lével jó bedörzsölő szer, ha a disznó belázasodik, megcsömörlik.

127. Matricaria chamomilla L.; kamilla, székfű. A legáltalánosabban használt házi-szer. Borogatásra, párlásra általánosan használatos. A bőr különböző sérülései, betegségei esetén külső lemosószerként, mint pattanásos (+) arc, bőrszárazság (?), (csihánlével együtt) fejevizsketés (?), hajhullás (szeszex kivonata) (+), sebek (+), eredés (+), égési seb (+), kiütés (+), himlő (?) esetén és izzasztószerként (?) egyformán hatásos szer. Az érzékszervek, szem, fül gyulladása állapotában kitűnő gyógynövény. Így a szemgyulladás (+), csipázás (+), „árpa” (+) esetén borogatószerként, szárazon „kamillapárnának” elkészítve fülfájás (+) enyhítésére alkalmazott. A tápcsatorna gyulladással megbetegedései, mint a gyomorgyulladás (+), vagy gyomormérgezés (?), csemer (?), sárgaság (+) ellen is hatásos. Kisgyermeknél szájpénész (+) ellen öblögetőszer, az aranyereseknek ülőfürdő (?) készítésére alkalmazott növény. Javítja a húgyhólyaggyulladást (?), s használják a fehérfolyás (?) lemosószeréknél is.

A tehén vérhasa, s a disznó gyomorsülése esetén is próbálkoznak adagolásával tea formájában. A baromfiaknak ivóvizébe töltik, a tyúkoknak teaként adják, ha a tarajukon valamilyen változást észlelnek.

128. Melissa officinalis L.; citromfű. Kórójából főzött teáját májbetegség (?) esetén használják.

129. Melittis melissophyllum L.; dobrogánlapi. Torokfájás (?) esetén jó öblögető tea készül belőle. Ritka növényfaj, Nyáros kaszálóin terem.

130. Mentha crispa L.; fodormenta, fodormenta. Izzasztó (?) tea készül belőle. Általában az emésztőkészülék és légzőkészülék betegségei esetén használatos. Így gyomorgyulladás (+), májfájás (?), epegörcs (+) és hasmenés (?) esetén használják fel. Köptető hatása miatt a dohányzástól való leszoktatás (?) egyik szere. A légzőkészülék megbetegedései közül köhögés, torokfájás, fojlás, tüdőgyulladás, hűléses betegségek (?) ellen javallott. Jónak tartják húgyhólyaggyulladás (?) esetén is. Idegnyugtatóként is alkalmazták (?).

131.(!) Mentha longifolia L.; lómenta, lómenta, vadfodormenta.

Az állatgyógyászatban torokgyík elleni főzet készül belőle a disznónak.

132. Mentha piperita L.; borminta, borminta. Hűléses megbetegedések esetében jó, s így köhögés (+), torokfájás (+) ellen isszák. Hűsítő (+), köptető szer. Leveles ágait lábfej (?) esetén borogatásra használják. Jó májbetegségek (+) gyógyítására is.

133.(!) Mentha viridis L.; kámformenta. Teája köhögés (+) ellen és görcsoldó hatásától fogva hasfájás (+) ellen jó. Jó hűsítő (+) hatása van.

134. Morus alba L.; eperfa, fehér eperfa. Cukorbetegség (+) esetén készül tea leveleiből. Vértisztító (?) hatású. A faluban nem terem.

135.(!) Myricaria germanica L.; tamarikusgyökér, tamariska. Megszáritott gyökeréből gyomormenés ellen tea főzhető tehéneknek. Az Olt porondos-füves helyein (Gálkút-pataka) található.

136.(!) Nerium oleander L.; oliander, oliander. Leveleit gyulladásra tapasztva (?) alkalmazzák.

137.(!) Nicotiana tabacum L.; dohány, dohány, tubák. Száritott levelét épen, vagy porrá morzsolva használják fel. A „szivarat” megfőzik, s levélvel mossák a fejet, hajhullás, hajmoly (?) ellen. Dohányt rágtak, s a levét a fájós fogra vették (?). Kövér emberek elhízás esetén (?) ajánlják a dohányzást. A mézes dohánylapi hatásos borogatóként oldalborda töréskor (?), de cserélgetve mellhártyagyulladásokor is (?). A kiáztatott dohánylével bespriccelt ágyból elmenekülnek a bolhák (?). Zászpával összefőzve pedig, káposztaléval elegyítve, 3-4 napig érlelve a fejteit (fejteit - Pediculus capitis) (?) ellen készült lemosószer. Ekcémás bőr (?) kezelésére készített keverék, ír összetételében is hasznos szer a dohánypor.

Az állatgyógyászatban a dohánylé itatása hatásos, ha a tehén „megfújja magát” vagy ha „megáll a kérője”. Dohánypor és összetört só elegyét a szemhályagos ló szemébe fújják. A dohánylé a varas ló lemcasására is alkalmas. Tyúkvész, májfájás esetén dohánylével itatták a tyúkokat.

138.(!) Olea europaea L.; maszlina, olajbogyó. Gyomorégés (?) és gyomorsavtúltengés (?) esetén jót tesz a maszlinabogyó. Bolti csemege.

139. Orchis morio L.; baszapurdi, purdivirág. Földalatti gumói megszáritva, porrá törve, teje téve kábító erejű (?) folyadék. Lányoknak készítik neki izgatószernek (?).

140. Origanum vulgare L.; erdei majorana, szujfű, szulfű. Egyike a legismertebb növényeknek. Teáját gyomorfájás (?), hasmenés (?), vérhas (?) esetén használják. Fulladás (+) elleni használata is ismeretes. Tisztítja a vesét (?).

A tehén és juh esetében szintén gyomormenés, vérhas ellen használatos, sokszor vérfüvel társítva.

141.(!) Oryza sativa L.; rizs, rizskása. Hasmenés (?) ellen vízben „szűz” rizksását főztek.

Olajos tejbekását főznek a gyomormenéses tehének és malacoknak.

142.(!) Paeonia officinalis L.; bazsarózsa. A virág szirmaiból készült tea vakbélfájás (?) esetén és aranyerre (?) ülőfürdőképp volt alkalmazva. Leveléből készült folyadék a láb borogtatására szolgál, görcsök ellen (?).

A virág szirmaiból főzött teát tehénnel itatták meg „vérhűdás” (megszakadás) esetén.

143. Papaver rhoeas L.; pipacs, piros pipacs. Szirmaiból főzött tea hűlés, nátha (?) esetén jó. köhögéscsillapító (+) hatása miatt számarköhögés (+) ellen használatos. Idegesség (?) elleni teaként is felhasználásra kerül.

144. Papaver somniferum L.; mák. A mákhéj teát csecsemőknek altatóként (+) használták. A pergelt mák vérhas (?) ellen hatásos. A sós fürdőbe ült aranyerek megmákozták az aranyeret s „visszahúzódtot”.

A tehén borjúzásakor kijött borjútartóját megmákozták s így visszanyomták a tehén testébe. Valószínű összehúzó hatása van (?).

145.(!) Paris quadrifolia L.; négylevelű lapi. Egyik közismert és hasznosított, sebtapaszként szolgáló faj. Nyílt sebekre, eredésre, gennyhúzóként teszik (?). Vérzéscsillapító (?) hatása is van.

146.(!) Pelargonium odoratissimum L.; édesmuskátl, édesmuskáta. Levelét sebre tették, gennyhúzó (?).

147. Pelargonium radula (Cav.) L'Hérit.; recésmuskáta. Meghámozott szárát fogínyerősítőként (?) és szájpénész (?) ellen rágatják a kisgyermekkel.

148.(!) Pelargonium zonale L.; lizi, muskátli. Szárát megmosva, szesszel fertőtlenítvé végbélkúp-ként alkalmazzák, ha a kisgyermek „gyomra meg van sültve” (gyomorszorulása van) (?). Levét sebre téve gennyhúzóként (?) használják.

149. Petasites hybridus (L.) G.M. Dch.; acsalapi, acsalapu, burusztujlapi. Levelét gyulladáskor, felékek borogatására (+) használják. Fejre téve napszúrás ellen védekeznek (?).

Leveléből főzött teával itatják „gusásodás” ellen a juhokat.

150. Petroselinum hortense Hoffm.; petrezselyem, petrezselyem. Zöld levele étvágycsináló hatású (?). Petrezselyemzölddel dörzsölik a méhcsípést (+), sebre (?) borogatni is alkalmazzák. Gyökeréből vesebántalmak elleni teát készítenek, így vesegyulladás, húgyhólyaggyulladás, vízhajtóként vízkórság esetén (+). A tejben megfőzött, elnyomkodott gyökerét rongyba téve a vesére borították vesegyulladás (+) esetén. A méhbe feldugva terhességmegszakításra (?) (mechanikai hatás) használták. Magját porrá törve friss disznózsírral összekeverve kenőcsként hajhullás (?) ellen használgják.

A tehén gyomorgyulladására esetén édes tejben főzött zöld petrezselymet itattak a beteg állattal. A petrezselyemzöldet csersznyeszárral, kokojzakóróval társítva vesegyulladás esetén adagolják, míg az állat vizelete megtisztul.

151.(!) Peucedanum oreoselinum (L.) Mch.; mezei petrezselyem, vadpetrezselyem. Teáját vesegyulladás (?) esetén alkalmazzák vízhajtóként.

Édes tejjel főzetét gyomorgyulladásra, „s ha megáll a kérődzése”, a tehénnek adják. Az állatok száját is, ha fáj (tehén, juh), bedörzsölőként e növényvel kenik.

152.(!) Phaseolus coccineus L.; fehér bivaly-fuszulyka. Terméshüvelyt vényomás (?) elleni tea készítésére használják.

153. Phaseolus vulgaris L.; faszulyka, fuszulyka, paszuly. Zöld levelét (télén áztatva) fagyásra teszik (?). Hüvelyt vizelethajtó (+) teaként fekete kokojzával és nyírfalapival együtt pedig cukorbetegség (?) kezelésére használják. A porrá tört szemes fehér fuszulykát magára, vagy cukorral csonterősítőként (?), angolkór (?) ellen használják. Vízrel megfőzött porát ekcémás test (?) kenésére alkalmazzák. Érelmeszesedés (?), magas vérnyomás (?) esetén is a fehér fuszulyka por jól tesz. A fuszulykaleves szélhajtó hatású.

A tehén orbánca esetén pergelt vajfuszulykából olajjal keverve pépes kenőcs készül, ezzel kenik a sebes állatot. A fagyos fuszulykalapi, a szemes vagy porrá tört fehér fuszulyka („faszulykaliszt”) a „mete” és „sárvíz” gyógyítására alkalmas a beteg juhoknál.

154. Picea excelsa (L.) Carsten.; fenyőfa, veresfenyő. A veresfenyő felhasználása szempontjából egyike a leghasznosabb gyógyhatású faféléknek. Szinte minden részéből készül valamilyen szer. Felhasználásra kerül a fa elégetett szene, a nyers vagy szárított kéregből főzött tea („cserlé”), a gyanta („folyósurok” és „veresszurok”), a zöld ág újlás („fenyőbojt”), elszáradt tűlevelű („csereklye”), a leluított toboz („csalóka”) stb. Több esetben különböző szerekkel készített kenőcs, ír alapanyagát képezi a folyó- és veresszurok. A fenyőfa szén összetörve és kis darabokban fogyasztva vérhas (?) esetén használatos. A nyers kérget sebre (?) kenve, a kéregből főzött „cserlé” gennyes sebek (?) öntözésére, bőrszírosság elleni (?) fürdőzésre volt alkalmazva. A kovással, viasszal összegyúrt szurok kelés (?) eredés (?) gyógyítására alkalmas, a folyósurok hasadásos ekcémára (?) míg a veresszurok és méhviasz, vereshagymalé, kovász és fűzölaj keveréke orbánc (?) ellen használatos. A csicseri szurok rágása orbánc (?) ellen használatos. A csicseri szurok rágása fogtisztító hatású (+). A fenyő újításból, fenyőbojtból mandulagyulladás (?), fojlás (?) ellen készült tea. Beöntés formájában bélbetegségek (?), vérhas (?) esetén jó. Kenyérrel fogyasztva a fenyőbojt köptető hatású. A fenyőtűkből („csereklye”) torokfájás (?), torokgyík (diftéria) (?) ellen készült tea, melynek vértisztító hatást (?) is tulajdonítanak. A piros termős tobozokból készült szirup köhögés (+), szilikózis (+) ellen igen hatásos. A csalókalé viasszal, zsírral és juhsavóval kenőccsű, írré keverve a bőr kiütése esetén hatásos. A sárgasággal (?) gyanús beteget hosszabb ideig (30 nap) száradó csalókéval telt szobába rektették (aromaterápia) (+).

Az állatgyógyászatban is széleskörűen felhasználható gyógynövény. A fenyőfakéregből főzött cserlé, esetenként halolőfűvet is elegyítve a főzetbe, igen jó volt, ha a tehén nyakát feltörte a járom, de a lósebet is jól gyógyította. A veresszurok különböző elegyítő anyagokkal keverve (kovász, búzaderce, tejszín stb.) a sindéses lábú tehén körme közé téve puhította a sebet, de jó volt a kisebző „csics” kenésére is. A rézpor, vaspör, őrlött bors, cukorpor, ivószóda és szurok porrá törve, a dühbögár (nünüke – *Meloë proscaraboides* L.) sárga levélvel összekeverve, langyos vízzel adagolva a veszett kutyának hatásos szer.

155. *Pimpinella anisum* L.; ánís, áníz. Teáját görcsoldóként (+), szélhajtóként (+) használják, főleg a gyermekek számára. Vizelethajtó (?) hatásáért is főzik.

156. *Pinus silvestris* L.; erdei fenyő, lúcs, lúcsfenyő. A rügyéből köhögés elleni (+) és vízajtó (?) tea készül.

157.(!) *Piper nigrum* L.; bors, csipős bors. Fogfájás esetén lyukas fogba téve szünteti a fájást (?). A borsos pálinka hasmenés (?) és „geleszta” ellen (?) volt használva. A tűzbe szórt megtört bors és csipős paprika füstjével irritáltak a poloskát (?). Különböző anyagokkal összekeverve var (?) ellen készült orvosság, kenőcs belőle.

A borsos tejet a juhok „vérülése” (csemer) és a baromfiak bármilyen betegsége ellen adják. A pulyka nyakán, „ha nem hányja ki a gyöngyeit”, lábukat ecetbe mártják, s 3-4 csipős borszemet nyeletnek le vele. A tyúkvész ellen borsos és paprikás szalonna kockát nyeletnek a beteg állatokkal. A borsos, fokhagymás pálinka jó „geleszta” elleni hajtószer a disznóknak. A kutya veszettsége ellen l. 154.

158.(!) *Pirus sativa* Lam. et Dc.; körte. Gyümölcse szélhajtó (?) hatású.

159.(!) *Pisum sativum* L.; borsó. A főtt, sült meleg borsószemet három napig fogyasztva sikeresen használták bélgiliszta, bélféreg ellen (?).

160. *Plantago major* L. és *Plantago media* L.; útifű, útilapi. Külsőleg gennyes sebekre, „kelisekre” (+) tapasztják. Feloldja a „vizér fekélyeket”, borogatásként teszik a lábszárra (?). Teája köhögés (+), fulladás (+), torokfájás (?) ellen jó. „Bogyójának” teája idegnyugtató (?) hatású, tartják.

161. *Polygonum aviculare* L.; pajzsfű, parcsfű, porcsfű. Ördögborzával, kimagzott csihánvirággal összedörzsölve teáját vérhas (+), bélhurut (?) ellen használják.

162.(!!) *Polygonum bistorta* L.; ráknyakfű, síklapi.

Gyökerének zúzatát, de leveles szárát is teának főzve a tehének vérhasbetegsége esetén adagolják.

163. *Polygonum hydropiper* L.; *Polygonum persicaria* L.; hunyor, hunyorfű. Levelét „szunyák” (esőhozó pöcsile – *Haematopoda pluvialis* L.) csípése esetén dörzsölik a csípésre. Levét szepplő ellen (?) használják, és sebek borogatására (?).

Az állati sebek egyik legjobb borogatószere, megakadályozza, kiűzi a legyek lárváit („nyüvek”) a sebből.

164.(!) *Polygonatum officinale* L.; medveszőllő. Főzetét a gyenge szem erősítésére (?) használják lemosószerként.

165. *Pópulus nigra* L.; nyárfa, fekete nyárfa. Leveles ágait reuma elleni (+) fürdőzésre használják.

166. *Potentilla anserina* L.; fehérhátú hát-lár, libapimpó, libafű, lúdláb, lúdlábűfű, pipepimpó. Teája hasmenés (+), gyomorgyulladás (+) és kicsinek bélhurut (+) ellen használatos. Főzetét vérzéscsillapítóként (+) is használják, sőt a havivérzés zavarai (?) esetén is ajánlják. Jónak tartják hűlés (?), szamárköhögés (?) esetén is.

A tehénnek gyomormentés elleni tea készül főzetéből.

167. *Primula veris* L.; kakasvirág, kakukkvirág, kankalin. Főzetével daganatot (?) borogatnak. Virágának teája szemet párolni (?) jó. Főleg köptetőnek (+) és köhögés (+), tüdőgyulladás (?) esetén használják. Sárgaság (?), májbetegség (?) esetén is próbálkoznak vele.

168. *Prunus avium* L.; cseresznye, cseresznye. A cseresznyeszár (terméskocsány) teája vizelethajtó (+), vízkórság ellenes (+), vesetisztító (+) hatású. Húgyhólyaggyulladás (+) esetén is felhasználják.

169.(!) *Prunus domestica* L.; szilva. A nyers szilvát gyomorsavpótlóként (?), míg az aszalt szilvát megfőzve leveles hashajtóként (?) használják.

170. *Prunus spinosa* L.; kökény, kék kökény. Savanyú bogyóit hasmenés ellen, hasfogóként használják (+). A helység környékén ritka, Szedlokán van pár bokor belőle.

171. *Pulmonaria officinalis* L.; dungóberek, dungóvirág, tüdőfű. Leveles, virágos szárából köhögés (+) és légcsőhurut (+) ellen főznek teát.

172. *Quercus petraea* (Matt.) Liebl.; cserefa, tölgyfa. A szárított cserefa kéreg főzetét kiütések lemosására (?) és aranyér fürdőként (+) hasznosítják külsőleg. Teáját gusásodás (?), hasmenés (+) esetén és terhességmegszakító szerként (?) itták. Leveléből izzadásgátló (?), vérzéscsillapító (+) és elhízás elleni (?) tea készült.

A kéreg főzete, de a cseremakk is gyomormentés esetén használatos a tehénnél.

173.(!!) *Ranunculus repens* L.; lantornafű.

Sebek (?) borogatására használják, főleg a lovknál.

174.(!) *Raphanus sativus* L. convar. *niger* (Mill.) D. C.; fekete retek. A gyökeret kifúrva, cukrot vagy mézet téve bele, fogyasztják sárgaság (?), illetve epekő (?) ellen. A gyökér reszeléke gyomorégés (?), méz-zel összekeverve fojlás (?), tormával elegyítve pedig dohányzás (?) ellen használatos. Levét szirupnak elkészítve számarköhögs, korbaj és vesekő (?) esetén jó.

175. *Rheum rhabonticum* L.; rebarbara. Levényelét rágsálva hashajtó hatású (+). Gyermekek-csemege, de ritka.

176.(!) *Rhinanthus alectorolophus* (Scop.) Pall.; csengőkörö. Virágos szárát fekélyes gyomorbántalmak (?) és epe-, illetve májgyulladás esetén használják (?).

177.(!) *Ribes grossularia* L.; füge, egres. A belőle készült bort gyomorfekély (?) ellen isszák.

178. *Ribes nigrum* L.; fekete ribizli, fekete ribiszke. Leveléből májbajra-sárgaságra (?), fojlásra (?) készült tea, vérnyomáscsökkentő (+), vizelethajtó (+) hatású. Bogyós termése vérpótló hatású (+?), és csuklás esetén (?) is használatos. A fekete ribizli bora vérnyomást emelő (+), vérpótló (+), vérszegénység esetén (+) hasznosítható.

179.(!) *Ribes rubrum* L.; piros ribizli, piros ribiszke. A bogyójából készült bor vérnyomást emelő (+) hatású. Úgy tartják, hogy aki vérbajban (?) volt, annak minél több piros ribizli bort kellett innia.

180. *Ricinus communis* L.; ricinus. A ricinusolaj hashajtó (+) hatású.

181. *Robinia pseudacacia* L.; akác, akácfa, fehér akác. Levelét eredésre (?) teszik. Az akácfavirágból készült tea hűlés (+), köhögés (+) esetén használatos. Még a gyomorműködés (?) elősegítésére és húgyhólyaggyulladás (?) esetén is használják.

182. *Rosa canina* L.; csipkefa, hecselli, seggvakaró, rózsabogyó, vadrózsa. Jól ismert és hasznosított növény. Fáját elégetik, s a kicsepegő levélvel kenik a bőrgombás bőrt (?). Levelének teáját, de magát a levelet is kezdagadás (?) esetén borogatóként használják. A hecselivirág szirmait tejszínnel, szurokkal összefőzve kenőcsként használták bőrszírosság esetén (?). A bogyójából főzött tea vitamintartás a szervezetnek. Ugyanezt a teát gyomorfájás (?), hasmenés (+) esetén használják. Jó meghűlés, köhögés ellen is (?). A szívastma (?) és idegnyugtató (?) hatásánál fogva ezek ellen is ajánlják. A bogyó húsát a lyukas fogba téve szünteti a fogfájást (?).

183. *Rosa* spp.; tearózsa, rózsafélék. A szárított rózsaszirmából főzött rózsaméz kisbabák szájpenésze (+) ellen használatos.

184. *Rubus caesius* L.; szeder. A szederlevél teával borogatják az ekcémás (?) bőrt, de vértisztító (?)

és nyugtató (?) hatást is tulajdonítanak neki. A szeder gyümölcséből hasmenés elleni tea (?) készül, gyermekeknek enyhén hashajtó (?). Ritka erdei cserje környékünkön, Szedloka fejében terem.

185. *Rubus idaeus* L.; málna, mánafa, mánabokor. Leveléből főzött tea lábfájás (?) párolására, a levél maga pedig seb borogatására (?) használatos. A tea étvágycsináló, gyomorégés, gyomormenés, gyomorsavtúltengés és sárgaság ellen is jó (?). A málna gyümölcséből készült szirup rekedtség (?) és tüdőgyulladás (?) esetén hatásos.

186. *Rumex acetosa* L.; sósdí, sóska. Gyomorsavhiány ellen és dohányzásról való leszokás (?) céljából is fogyasztják.

187. *Rumex alpinus* L.; lórum, nagy lórum. Gyökerét megreszelve, tejbe és kovászba három napig érlelve sárgás folyadék képződik, melyet a rüh (+) kezelésére használtak.

Az állatgyógyászatban leveles, kimagozott szárát gyomormenés esetén használják, minden nagy állatnál.

188. *Rumex crispus* L.; lórum, lósósdí, lósózsdi, vad lósósdí. Virágos, kimagozott szárát gyomormenés (+) és vérhas (?) esetén használják.

A lósósdí tea vérfüvel társítva a nagyobb házi állatok legjobb gyomormenés, gyomorgyulladás, vérhas elleni szere (bukkfakéreg liszt és ecetes puliszkaliszt keverékével). Levét használják a tüdőgyulladások is, borogatóként (tehénnek).

189. *Salix alba* L.; fűzfa, pimpófa és *Salix cinerea* L.; rakotya. A porrá tört szárított kéreg sebre hintve vérzéscsillapító (?). A „kereg” teáját nyírfalevéllel társítva reuma elleni fürdő (+) készítésére használják, de jó lázcsillapító (+) hatású is. Használják aranyérfürdőnek (?) is. A fűzfalapi, reuma kezelésére (+) alkalmas, a rakotya is! Ugyanez hajhullás (?) esetén is használatos. A „pimpója” (barkavirágzata) szénre téve s ecettel társítva jó pároló szer nátha (+) esetén. A szentelt pimpót (barkát) torokfájáskor (?) nyelték le.

Az állatgyógyászatban a fűzfa kéregből főtt teát a gyomormérgezéses tehen itatására, s az üleméresedett lábú bárány és juh lábának locsolására használják. A kehes ló kezelésére használt fűzfapapló és „fűzfarén” felhasználását l. az 5. és 125. szócikknél. A szentelt pimpót meggyújtva a tehen és juh tőgyének füstölésére használják, ha megmarja a menyed (menyét), kígyó, vagy ha „megszopja a béka”. Hatásos a tőgyromlás esetén is.

190. *Salvia officinalis* L.; zsálya. A zsálya levét fagyulladás (+), fagyínygyulladás (+) és mandulafájás (+), tüdőasztma esetén használják öblögetőszerként. A szem (?), fül (?) és fogfájás (+) esetén szintén hatásos. Teáját borogatóként ekcéma (?) és gusa (?)

ellen hasznosítják. Hatásosnak tartják iszákosság (?) esetén is.

191. Sambucus ebulus L.; földi bodza, gyalog bodza, bűdös bodza. Virágaiból főzött teáját izzasztószerként (+), köptető (?) és vérnyomáscsökkentő (?) hatásáért főzik.

A vérejáróval együtt megfőzve – leveles ágaitak zsákba varrva a tehén lábcavarodása esetén borogatóként használják.

192. Sambucus nigra L.; bocza, bodza, fekete bodza, vadbodza, bojza, bozza. A kérgéből vizelethajtó (?) tea készül. Levelét reuma és daganatok borogatóására használják, a levelét és kéreg főzetét viszont az eltörött testrészt és „vizér” (?) esetén fürdő formájában hasznosítják. Virágából készült teáját izzasztószerként (+), hűléses betegségek, légcsőhurut (?) esetén javallják. Teáját és szirupját (citrommal, cukorral elkészítve, két hétig érlelve) a tejelválasztás (?) fokozására és idegnyugtatóként (?) használják. A levelét és virág főzete görcsoldó (?) hatású.

A tehén testén levő daganatot felfőzött víz és bor keverékébe tett timsó, méz és bodzafa virág levéllel öntözték.

193. Satureja hortensis L.; csombor, csombord, kerti csombord. Teáját fogfájásra (?), májbetegségre (?) és vérnyomást csökkentőként (?) használják. Éhére fogyasztva bélféreg ellen jó hatású (?).

194.(!) Secale cereale L.; rozs, tavasz rozs.

A tavasz rozs állatgyógyászatban széleskörű felhasználásra talál. Különösen a kehes ló gyógyszer. A szemes rozs adagolása a tehén felpuffadása, csumas (csitkőkehe) ló, a sárvizes, aprós juh esetében történik. A pergelt és megtört rozs cukorral, bűdöskővirággal (kénnel) és avas hájjal keverve a ló zablájára kerül, hogy indítsa meg a folyó kehet. A nyers, tört pityóka rozssal szintén a folyó kehe ellen való. A rozskorpából készült moslékot a tehén gyomorgyulladására, a ló szőrfege ellen hasznosítják. A rozsból főzött pálinka után maradt „malátát”, „malótát” a juh „meté”-je ellen adták, de ezzel borogatták üleméresedés esetén is a juh lábát.

195.(!) Sedum acre L.; varjúhájfű. Pozsgás leveleit reumás bedörzsolószerként (?) használják, szesz oldatban szétnyomva.

196.(!) Sempervivum tectorum L.; kőrözsza, kővirözsza, házi kőrözsza. Leveleiből kicsavart levét a fájós fülbe csepegtették (?).

197.(!) Senecio rupester W. et K. és Senecio vulgaris L.; rontófü. Kőrója megtörve, megsóva vakütésre, törésre használatos (?).

Az állatok seibeire, daganataira szintén használatos, főleg a tehénnek és lónak.

198.(!) Silene armeria L.; cinktorja, cintória, cintórium. A növényt összetévesztik és az ezerjófű

(*Centaurium umbellatum* L.) helyett szedik. Felhasználása hasonló ezzel. A hatásmódot, felhasználásmódot l. az 57. szócikknél.

199. Sinapis alba L.; A mustármagot megdarálva eszik, érlelmeszedés (?) ellen. Éhgyomorra fogyasztják.

200.(!) Solanum lycopersicum L.; paradicsom, piros paradicsom. A „kelises” sebre paradicsomszeletet tettek. Szájfájás (?), torokgyulladás (?) esetén jó volt a piros paradicsom leve. A gyomorsavhiányra (?) sok paradicsomot kellett enni.

A tehén és a juh szájfájása esetén a sós tárkony mellett paradicsomot is kentek a fájós szájra, körömsindésekor pedig paradicsomot kötöztek a körömrre.

201.(!) Solanum tuberosum L.; pityóka. A pityókás verembe fektették a hűléses beteget (?), s helyrejött. Szeletet vágva fagyásra (?) tettek. Reszelve, ecetesen a lázas beteg kezébe és talpára kötözték, csökkent a lázat (?). A reszelt pityóka az elégtelt testrészt (?), fagyásra (?) is jó. Kívül, borogatóként a hasra tették gyomorgyulladás esetén (?). Kipréselt leve cukorral fogyasztva gyomorfekély (?) ellen használatos. A „sóska pityóka” (sóban, hajában megfőzött pityóka) vérhas (?), míg a sült pityóka szélhajtó (?) hatású. A „pityókapárló” húgyhólyag gyulladásakor (?) tesz jót.

Az állatok betegségei ellen is jól használható. A nyers pityóka szeletek bűdösvirággal (bűdöskővirággal) a tehén köhögése, vereshagymával gyomorméregzésre ellen jó. A moslékba belevágott fagyos pityókát a juh „sárvize” és „metye” esetén adják addig, amíg meggyógyul.

202. Sorbus aucuparia L.; belekenyer, belekenyér. A belekenyer kéreg főzete fájós fogba öblögetni jó, szünteti azt (?), de jó hatása van gyomorméregzésre (?) és vérhas (?) esetén is. Leveléből készült tea hashajtó (?) hatású. Az érett bogoyótermések akár nyersen, akár szárítva és teának megfőzve étvágycsináló (?), magas vérnyomás (?) és vesekő ellenes (+) hatású, úgyszintén a cukorhaj (?) ellenszere is.

A kérgéből készült tea gyomorgyulladás, gyomorméregzés és vérhas (borjú) ellen használatos az állatgyógyászatban.

203.(!) Spinacia oleracea L.; spenót, spenótlapi. A spenótból készült ételk vérpótló (?) hatásúak.

204.(!) Stellaria media (L.) Cyr.; tyúkorrfü. Leveles szárának zúzálékát sóval összekeverve ütközetre, romlásra (?), sebre (?) teszik borogatóként.

205. Symphytum officinale L.; nadály, fekete nadály. A fekete nadály gyökerének reszeléke, föld feletti részeinek főzete jó borogató repedés (+), törés (+), „csontszűj” (csonttritkulás) (?) esetén. A gyökér reszeléke édes tejjel összefőzve kelések (+) borogatóására alkalmas, míg gyógyszereszes, csípős borsos

keveréke az ekcémás (+) bőr kenésére használatos. Az egész növényből készült főzet aranyereseknek (?) hatásos fürdő.

Az állatok gyógyítására is gyakran használatos. Teája vérhas, „vérhúddás” esetén itatódik, külsőleg a tehén és juh tőgyromlása, míg halaló fűvel összefőzve a ló lábtörésének (?) borogatására, de a disznó lábának öntözésére is használatos.

206.(!) Syringa vulgaris L.; fehér boroszlán, fehér orgona. Levelét seborogatóként használják (?), de jó repedésre, törésre is. A borogatásra használt főzet a trombózisos (?) lábára rátéve is jól tesz. Fehér virágainak zúzata tejszínnel és cukorral összekeverve kenőcs formájában a bőrszárazság ellen orvosság.

207. Taraxacum officinale Webb.; cikória, gyermekláncfű, lánclapi, pitypang, sárgavirág. A szárított cikória gyökeréből készülő főzet epe- (+) és májfájás (+) ellen, míg a virágaiból készült szirupjának (100 virág, 1 kg cukor...) köhögés, fojlás, tüdőasztma (?) esetén van hatása. Levele főzete, de maga a levél is reuma esetén jó borogatószer (?). Teája elhízás esetén is jól tesz vizelethajtó hatása (+) révén.

208. Theobroma cacao L.; kakaó. Elkészítve kávénak vérnyomásemelő hatása van (?). Exotikus élvezeti cikk.

209. Thymus spp.; kakukkfű, mezei csombor, vadcsombor. Leveles föld feletti részéből hajhullás (?), korpásodás (?) ellenes és szeplőirtó (?) tea készül. Szájöblögetőként, szájenész (?) esetén is felhasználható. Máj betegsége – sárgaság (?), bélgyulladás ellen is ismert. Vérnyomáscsökkentő (?) és vizelethajtó tulajdonságot (?) is tulajdonítanak neki. Leghatásosabb azonban köhögés (+), légcsőgyulladás (+) és tüdőasztma (+) esetén.

Vadcsombort rágatnak a gyomorgyulladásos tehénnel is.

210. Tilia cordata Mill.; szádokfa, szádogfa, hársfa. A hársfavirág főzetét főleg hűléses megbetegedések esetén használják, így rekedtség, köhögés (+), nátha (+), torokfájás (+), s mézzel keverve tüdőgyulladás (+) ellen. Jó izzasztószer (+). Nyugtató hatásánál fogva jó az idegeknek (+). A kérégből főzött tea hasmenés (?), bélgyulladás (?) esetén jó. Vizelethajtó hatását is ismerik (+).

211.(!) Trifolium pannonicum L.; fehér herebotikó, nagy fehér herebotikó. Virágjának főzete fojlás (?) és tüdőgyulladás (?) ellen használatos.

212. Trifolium pratense L.; piros here, piros herebotikó. Hűléses betegségek (+) ellen készül tea belőle.

213. Trifolium repens L.; fehér here, fehér herebotikó, fehér herevirág, vadhere. Teáját torokfájás (+), vesegyulladás (?) és idegnyugtatóként (?) használják. Jónak tartják fehér folyás (?) esetén is.

214.(!) Triticum vulgare Vill.; búza. A melegített búzára fekvé vesegyulladás (?) enyhíthetnek. A búzakorpa (derce) leforrázva a lábizzadás (?) , édes tejben megáztatva „kelisre”, daganatra (?) használatos. A finom liszt elkeverve égési sebekre (?), szeszszel pedig eredésre volt használatos.

A forró tejet és búzadércét összekeverve a juh szájsindésekor alkalmazták. A savanyú kovászle a disznónak gyomorsülés esetén tett jót. Szappanos forrásvízben vajjal, olajjal keverve sósan „gelesztahajtó” szerként használatos a tehénnél.

215.(!) Tropaeolum majus L.; sárog sarkantyú, sárga töcséres. Levelének főzete hasmenés (?) ellen jó.

216. Tussilago farfara L.; békavirág, martilapi, sárgavirág. Levelét nyílt sebekre és égési sebekre borítják (?). Pipába tett szárított levelét görcsös köhögés (+) ellen szívják. A levél teája izsákossg (?) ellen is használatos. Virágjából készült tea köhögés, szármásköhögés (+), hörghurut (+), mellhártyagyulladás (+) és tüdőasztma (+) esetén hatásos. A virágból főzött szirup fojlás (+) és szilikózis (+?) esetén igen jó gyógyszer.

A tehén lába, ha varas, leveléből készült főzettel kell borogatni.

217. Urtica dioica L.; csihán, csihány, csalán, csipős csihány. Sokféleleppen és sokféle betegség ellen felhasznált növény. Gyökeréből készült főzet hajhullás, korpásodás (+), kiütés (viszketegség) (+), sárgaság (?) és timsóval összefőzve ülfürdőként aranyér (+) ellen jó. A „csihánygy”, vagy a csihánnal való megveregetés gyógyította a szívasztmát (?), a hűléses megbetegedéseket (zsába) (?), s a huzattal (?) is jól tett. A zöld, leveles csihán, de a „kimagzott” csihán is sokféleleppen volt használva. Teaként elkészítve ekcémára (+) borogatóként, égési sebre sebtapaszként (+), patanásos arcnak lemosószerként és vizelethajtóként (+) használják. Más anyagokkal elegyítve szintén jó hatású különböző betegségek ellen. Így cukros leve vértisztító (?), szeszben elmorzsolva, kioldva ízületi fájdalmak (+) bedörzsölőszereként, kamillával összefőzve a bőr szárazsága (+) s leostyán levéllel társítva izzasztószerként, elhízás (+) ellen használatos. Felforrósított csalánlevelekre ráülve megszakadt a terhesség (?).

A tehének és juhok sindése esetében csihánt forráznak, s azt adnak, s levét itatják a beteg állattal. A disznók mindenféle betegsége ellen jó a csihán, úgy szintén a baromfinak is keverttel elegyítve. A tehén tőgyének kígyó által történt megmarásakor vízben áztatott kígyóbőrrel súrolták a tőgyet, s kilenc szál csihánnal veregették azt. Mágikus gyógyításmóddal (ráolvasással) is társították a mechanikus gyógyítást.

218. Vaccinium myrtillus L.; áfonya, fekete áfonya, fekete kokozja, kokozja. Leveles ágaiból főzött tea hasmenés (+), gyomorgyulladás (+), vérhas

(+?) ellen használt. A bogycók szeszes oldatban szintén jó gyomorfogó (+) hatásúak és vértisztítók is (?). Kórójának főzete fuszulykahüvellyel és nyírfalapival cukorbetegség (+) ellen hasznos. Jó lehet ágybavizelés (?) esetén is.

Kórójának főzete a tehén vesegyulladásáa esetén használatos.

219. Vaccinium vitis – idaea L.; piros kokojza, kokojza. A piros kokojzakóró teát vesefájás, vesegyulladás (+) esetén adagolják. Javasolják még idegnyugtatóként is (?).

220. Veratrum album L.; ászpa, zászpa. A gyökeréből főzött zászpalevet vágott dohány- és káposztalével keverve, érlelve, a keverékkel hajjat mos-tak, majd lekötötték a tetvek (fejtetű) ellen.

Az állatgyógyászatban is a zászpalevet külső élősködők, tetvek ellen főzték a tehén, kecske, disznó esetében. Ugyancsak ez a lé jó öntözőszer rüh (ló) és var (juh) esetén. Megjegyzendő, hogy a lemosott állatot azonnal letakarják, mert mérgező.

221. Verbascum phlomoides L.; ökör-farkkóró. A kórójából főzött teát „fojlás” ellen használják (+).

222. Viola odorata L.; ibolya. Külsőleg leve-lének teája és a levél az ekcémás (?) bőr borogatásáa hasznosítható, belsőleg gyomor-fájás (?) ellen jó.

223. Viola tricolor L.; fecskefű, fecskevirág, vadárvácska. Teája hűlés (?) ellen, borogatóként reu-mára (?) és bőrbetegségek (+), gyulladá-sos sebek (+) ellen használatos. A női nemi szervek gyulladása ese-tén jó lemosó szer (?).

224.(!) Viola witrockiana Gens.; árvácska. Teáját köhögés (?) ellen fogyasztják.

225.(!) Vitis vinifera L.; szőlő. A savanyú bor gyómorsavhiánykor használatos (?), emeli a vérnyo-mást is (?).

226. Zea mays L.; kukorica, törökbúza. A főtt kukorica elhízás (+) ellen hatásos, a pattintott ka-kas gyómorsavtúltengés (?) ellen. A torzsavirágzat „ba-jusza” megfőzve vizelethajtó (+), vzhólyaggyulladás (+) és vesekő esetén (+) hatásos. A pergelt kukoricaliszt vízzel elkeverve s bőrere tapasztva jó a bőrszíro-ság (?) ellen. Tejben áztatva viszont a kelisre jó (?), ki-fakasztja azt. A forró puliszka ekcémára (?) téve eső-kenti a fájdalmat.

A puliszkaliszt lósódsi maggal, bükkfakéreg-gel ecetesen a tehén vérhasa esetén, míg hályogkék-kővel keverve a kehes lónak jó. Dögvészkor szénamu-lhas törökbúzaakevertet adnak a baromfinak.

Pótlék (P)

1. Szénamulha. A szénatöredék és különböző növények magjai képezik. Forró vízzel leöntve izzasz-tószerként, hűléses, náthás esetekben, felfázás, vzhó-lyaggyulladás esetén használják. Párját belelegezve szívasztma és tüdőasztma ellen használják. A széna-mulha fürdő aranyér ellen is jót tesz. A pára fűlfájás, fűlfolyás esetén is hasznosítható.

Az állatgyógyászatban a szénamulha forráza-tát kenderzsákra öntik s borogatják a tüdőgyulladásos tehenet, vesegyulladásos lovat. A szénamulha pára jót tett a csitkőkehé, kehe esetén is, az állat fejére húzzák a zsákok, hogy a ló lélegezze be.

2. Lóganyé tea, lódió tea. Kamillát és „lódiót” főztek össze gézbe csavarva. A keletkező tea köhögés, tüdőgyulladás ellen volt jó. A kis gyerme-keknek a csitkő, míg a felnőtteknek a „lódió” volt a hatásosabb. Az iszákos embernek is lóganyé levét csa-vartak le a torkán.

3. Marhaganyé. Sóval meghintve, egy fehér rongyba beletéve hatásos borogató volt az égett sebre.

4. Hangyaboly. A fenyőcserekléből készült hangyaboly mindenestől megfőzve hűléses betegségek esetén jó fürdővizet szolgáltat. Teája is iható.

2. A csikszentdomokosi ember- és állatgyó-gyászatban használt növények felhasználási módjának mutatója

2.1. Embergógyászat

- agyvérzés (gutta) 107(?); alkoholmérgezés 118(?); altató 105(+), 111(?), 144(+); angolkór ellen 153(?); aranyér, ellen 27(?), 38(?), 42(!)(?), 114(?), 127(?), 142(!)(?), 144(?), 172(+), 205(?), 217(+), P1;
- „árpa” ellen 127(+); ágybavizelés 218(?);
- belsővérzés 4(?), 51(+);
- bélbetegségek 57(+), 154(?); bélféreg, bél-giliszta ellen 80(?), 159(?), 193(?); bélgulladás ellen 107(+), 125(!)(?), 209(?), 210(?); bélhurut ellen 161(?); bélhurut ellen (kicsiknek) 166(+); bolhaűző 14(?), 38(+), 41(?), 111(?), 137(?); borjúorobánc 47(+); boro-gatás a lábszárra 160(?); bőrbetegségek esetén 12(!)(?), 26(+), 57(?), 223(+);
- cukorbaj, cukorbetegség 74(?), 94(?), 123(?), 134(+), 174(!)(?), 202(?);
- csalánkiütés 4(?); csemer ellen 127(?); csipázás 127(+); csonterősítő 76(?), 123(?); „csontszűj” (csontritkulás) 205(?); csuklás 28(?), 70(!)(?), 178(?);
- daganatra 89(?), 106(?), 167(?), 192(?), 214(!)(?); darázs csípés ellen 70(!)(?); dohányzásról való le-szokás 10(+), 36(?), 38(+), 99(?), 130(?), 174(!)(?), 186(?);

– ekcéma borogatása 10(?), 25(!)(?), 26(+), 38(?), 47(+), 107(?), 137(!)(?), 153(?), 172(?), 184(?), 190(?), 217(+), 222(?), 226(+); ekcémára 226(?) – forrón; ekcémás bőr 205(+); kenése; elhízás ellen 28(+), 70(!)(?), 112(?), 125(?), 137(!)(?), 217(+); eltörött testrésze 192(?) – fürdőzés; epefájás 57(+), 70(!)(?), 98(+), 207(+); epegörcs 130(+); epegyulladás 176(!)(?); epekő ellen 118(+), 174(!)(?); epekő 38(+), 40(?), 65(?) – elhajtó; epeműködést javítja 66(+); eredésre 43(!)(?), 48(!)(?), 76(?), 91(!)(?), 111(+), 124(+), 127(+), 145(!)(?), 154(?), 181(?), 214(!)(?) – szesszel; epetisztító 118(?);

– égési sebre 1(!)(?), 48(!)(?), 107(+), 121(+), 127(+), 214(!)(?), 216(?), 217(+), P3; égett testrésze 89(?), 201(!)(?); érelmeszesedés ellen 31(!)(?), 42(!)(?), 50(?), 77(?), 118(+), 120(?), 153(?), 199(?); értágító 124(?); étvágycsináló 23(?), 40(+), 57(+), 70(!)(?), 99(+), 123(!)(?), 150(?), 185(?), 202(?); étvágyfokozó 24(+); étvágygerjesztő 36(+); étvágyjavító 18(+); étvágytalanság ellen 111(?);

– fagyásra 24(+), 153(?), 201(!)(?); fagyott testrésze 48(!)(?), 114(?); fájós fogra 202(?) – öblögetni; fájós fejre 48(!)(?); fájós fülbe 196(!)(?);

– fehérfolyás ellen 65(?), 114(?), 127(?), 213(?); fejfájás 33(+), 36(?), 53(!)(?), 78(!)(?); fejtető ellen 137(!)(?), 220(?); fejtisztítás 33(+), 127(?); fekélyes gyomorbántalmak 176(!)(?); felfázás 38(?), P1; fertőtlenítésre 112(?) – bogyóit füstölésre;

– fogfájásra 23(?), 83(!)(?), 88(!)(?), 106(+), 118(?), 137(!)(?), 157(?), 182(?), 190(+), 193(?); foggyulladás 190(+); fogínyerősítő 110(+), 147(?); fogínygyulladás 190(+); fogtisztító hatású 154(+); fojlás (aszma) ellen 9(?), 19(!)(?), 42(!)(?), 53(!)(?), 57(?), 68(!)(?), 75(?), 77(?), 99(?), 117(+), 123(?), 130(?), 134(?), 174(!)(?), 178(?), 207(?), 211(!)(?), 216(+), 221(+);

– friss vágásra 7(!)(?); „fökön“-re (sümölcs, szemölcs) 50(?), 62(+), 63(!)(?), 30(!)(?), 125(!)(?);

– fulladásra (aszma) 19(!)(?), 140(+), 160(+); – fülfájásra 26(?), 43(!)(?), 47(?), 73(?), 103(!)(?), 127(+), 190(?), 196(!)(?), P1; fülfolyás P1; fültőmirigygyulladás („mumusz“) ellen 42(!)(?), 103(!)(?);

– „geleszták“ (giliszták) ellen 23(+), 80(?), 84(!)(?), 157(!)(?);

– gennyes sebek 106(?), 160(+); borogatása, 154(?) – öntözése; gennyhúzó 46(!)(?), 145(!)(?), 146(!)(?), 148(!)(?); görcsoldó 42(!)(?), 55(+), 96(!)(?), 112(+), 155(+); görcsös köhögés ellen 216(+);

– pipázás; grippe 23(+);

– gusa, gusásodás (golyva) ellen 27(?), 38(?), 172(?), 190(?); gutta (agyvérzés) 107(?);

– gyenge szem erősítése 164(!)(?) – lemosó-szerként;

– gyomorbetegségek ellen 57(+); gyomorrégés csillapítására 18(+), 48(!)(?), 107(+), 113(!)(?), 138(!)(?), 174(!)(?), 185(?); gyomorfájás ellen 26(+), 32(!)(?), 39(!)(?), 66(?), 99(?), 140(?), 182(?), 222(?); gyomorfekély ellen 18(+), 26(+), 45(!)(?), 66(?), 177(!)(?), 201(!)(?); gyomorfertőtlenítő 18(+); gyomorfogó, gyomormenés ellen 21(?), 56(?), 91(!)(?), 94(+), 123(?), 124(?), 185(?), 218(+); gyomorgyulladásra 127(+), 130(+), 166(+), 201(!)(?), 218(+); „gyomor meg van sülle“ (kisgyermeknél) 148(!)(?); gyomormérgezés ellen 127(?); gyomorműködés elősegítésére 181(?); gyomorsavhiány pótló, gyomorsavpótló 48(!)(?), 78(?), 113(!)(?), 126(!)(?), 169(!)(?), 186(?), 200(!)(?), 225(!)(?); gyomorsavtermelés serkentő 40(+); gyomorsavtúltengés ellen 124(?), 138(!)(?), 185(?), 226(?);

– gyulladásra (bőr-) 43(!)(?), 136(!)(?), 149(+); gyulladássos sebekre 223(+);

– hajhullás ellen 21(?), 24(?), 33(+), 47(+), 50(?), 91(!)(?), 97(!)(?), 111(?), 114(?), 127(+), 137(!)(?), 150(?), 189(?), 209(?), 217(+); hajmoly 10(?), 137(!)(?); hasadós ekcéma 154(?); hasfájás ellen 55(+), 133(!)(?); hasfogó 111(+), 170(+); hashajtó 48(!)(?), 61(!)(?), 100(?), 121(+), 169(!)(?), 175(+), 180(+), 184(?), 202(?); hasmenés ellen 44(?), 59(?), 60(+), 94(+), 107(+), 130(?), 140(?), 141(!)(?), 151(!)(?), 166(+), 172(+), 182(+), 184(?), 210(?), 215(!)(?), 218(+); hasfűsz ellen 89(?); havivérzés zavarait szünteti 4(?), 51(?), 166(?);

– hányás ellen 69(!)(?);

– himlő („apró“) ellen 127(?);

– hörghurut ellen 216(+);

– húgyhólyaggyulladás ellen 18(?), 127(?), 130(?), 150(+), 168(+), 181(?), 201(!)(?) (pityókapárló);

– huzattól 217(?);

– hűlés, hűléses betegségek esetén 1087(+), 114(?), 116(!)(?), 130(?), 143(?), 166(?), 181(+), 182(?), 192(?), 201(!)(?), 212(!)(?), 223(?), P1, P2; hűstő hatású 132(+), 133(!)(?);

– idegesség ellen, idegnyugtató 77(+), 105(+), 114(?), 130(?), 143(?), 160(?), 182(?), 192(?), 213(?), 219(?);

– iszákosság ellen 38(?), 190(?), 216(?), P2;

– izzadságátlószer 118(?), 172(?); izzasztószer 127(?), 130(?), 190(+), 192(+), 210(+), 217(+), P1;

– izomgyulladás borogatása 38(?);

– ízületi fájdalmak ellen 21(+), 217(+);

– kábfő erejű 139(?);

– keléses sebekre 64(!)(?), 121(+), 149(+), 154(?), 205(+);

– „kelis“-re (kelésre) 24(+), 27(?), 46(!)(?), 76(?), 91(!)(?), 101(?), 106(?), 111(+), 121(+), 160(+), 214(!)(?), 200(!)(?), 226(?);

- kézdaganatra 18(+), 99(?), 182(?);
 - kiütésre 127(+); kiütéses bőrre 18(+), 38(?),
 42(?); kiütések lemosása 172(?);
 - korhelyállapot (ittasság után) 23(?); korpá-
 sodás ellen 111(?), 209(?), 217(+);
 - köhögéscsillapító 24(+), 33(+), 55(?),
 84(!)(?), 87(+), 143(+); köhögés ellen 8(+), 15(+),
 30(!)(?), 42(!)(?), 45(!)(?), 76(?), 77(?), 81(?),
 109(!)(+), 111(+), 114(+), 116(!)(?), 130(?), 132(+),
 133(!)(+), 154(?), 156(+), 160(+), 167(+), 171(+),
 181(+), 182(?), 207(?), 209(+), 216(+), 224(!)(?), P2;
 köptetőszér 124(+), 130(?), 154(?), 167(+), 191(?);
 - külső sebre 18(+);
 - lábdagadás 99(?); lábfejás 185(?) - párolása;
 lábgyöcsök ellen 142(!)(?) - borogatás; lábizzadása
 ellen 47(+), 214(!)(?); lábtörés 38(?) - borogatószer;
 lábvizketés 45(!)(?); lázcsillapító, csökkenti a lázat
 73(?), 201(!)(?);
 - légszűrés ellen 109(!)(+); légszűrés ellen
 209(+); légszűrés ellen 171(+), 192(?);
 - magas vérnyomás ellen 28(?), 42(!)(?),
 77(?), 88(!)(?), 99(?), 118(+), 153(?), 202(?); mandu-
 lagyulladás, mandulafájás ellen 73(?), 154(?), 190(+);
 - májbaj, májbetegség ellen 18(+), 64(!)(?);
 94(?), 98(+), 120(+), 123(?), 128(?), 132(+), 167(?),
 193(?); májfájás ellen 57(?), 70(!)(?), 130(?), 207(+);
 májműködést javítja 66(+); májtisztító 15(?);
 - „mejfájás“ 125(!)(?); mellhártyagyulladás
 49(!)(?), 50(?), 137(!)(?), 216(+); méhcsipés ellen
 24(?), 70(!)(?), 150(+); - bedörzsölni;
 - „mumusz“ (fültömirigygyulladás) 130(!)(?);
 - napszúrás ellen 149(?); nátha ellen 23(+),
 112(+), 143(?), 189(+), 210(+), 223(?), P1;
 - nemi izgatószer 139(?); nemi szervek gyul-
 ladása 50(?) - borogatás; női nemi szervek gyógyítása
 82(!)(?) - tea; női nemi szervek gyulladása 223(?) -
 lemosószer;
 - nyílt sebekre 216 (?) ; nyugtató hatású (ide-
 geknek) 184(?), 210(+);
 - oldalborda töréskor 137(!)(?) - borogatók;
 orbáncra 47(+), 154(?); orrvérzés ellen 57(?);
 - pattanásos arcra 2(!)(?) - pakolás, 127(+)
 - borogatás, 217(+)
 - lemosószer; pattanás ellen 38(?),
 45(!)(?), 47(+), 70(!)(?), 119(!)(?);
 - pajzsmirigygyulladás esetén 66(?), 117(?);
 - poloska ellen 52(?), 157(!)(?) - füstölés;
 - puffadás ellen 28(+);
 - „rehome“ (reuma) ellen 195(!)(?) - bedör-
 zsolószer; 47(+), 49(!)(?), 122(?) - borogatás, 38(?),
 207(?) - borogatószer; 192(?) - daganatok; 165(+),
 189(+)
 - fürdő, 83(?) - fürösztő fürdő; 112(+)
 - tea; rekedtség ellen 12(!)(?), 36(+), 185(?), 210(+)
 és 112(+)
 - „megengedi a beteg hangszálat“; rendetlen

vérzés esetén 82(!)(?); repedésre 205(+), 206(!)(?) -
 borogatószer;
 - „romlás“-ra 204(!)(?);
 - rüh (var) ellen 91(!)(?), 187(+); rühös (va-
 ras) testre 48(!)(?);
 - sárgaság ellen 11(?), 13(!)(?), 51(?), 62(+),
 64(!)(?), 77(?), 84(!)(?), 127(?), 167(?), 174(!)(?),
 178(?), 185(?), 209(?); sárgasággyanús betegnek
 154(?) - aromaterápia;
 - sebre 20(!)(?), 22(+), 43(!)(?), 72(!)(?),
 74(?), 89(?), 95(!)(?), 114(?), 119(!)(?), 127(+),
 146(!)(?), 150(?), 204(!)(?); sebek borogatására
 104(!)(?), 163(?), 185(?), 206(!)(?); gennyos sebre
 106(?), 154(?); kelés sebre 64(!)(?), 121(+); nyílt
 sebre 145(!)(?) - sebtapas;
 - szármásköhögés 114(+), 166(?) - főzete;
 174(!)(?) - szirup; 22(?), 36(+), 49(!)(?), 54(!)(?),
 68(!)(?), 143(+), 216(+); szájfájás esetén 40(?),
 200(!)(?); szájkicsattogás ellen 38(?) - tea; szájpenész
 40(?), 110(?), 127(+), 147(?), 183(+); 209 (?) - öblö-
 getőszér;
 - szepplő ellen 70(!)(?), 78(!)(?) - borogatás;
 96(!)(?), 163(?) - leve; szepplőirtó 209(?) - tea; szem-
 fájásra 167(?) - párolni; 190(?) - öblögetésre; szem-
 gyulladásra 107(?), 108(?) - borogatás; szédülés ellen
 23(+), 28(?); szélhajtó 14(+), 24(!)(+), 29(!)(?),
 48(!)(?), 153(?), 155(+), 158(!)(?), 201(!)(?);
 - szívbetegeknek 117(+); szíverősítő 51(?),
 75(?), 77(+); szívfájás ellen 51(?), 85(?); szilikózis
 ellen 36(?), 47(?), 115(!)(?), 154(?), 216(+?); szívnyug-
 tató 73(+), 117(+); „szívrehoma ellen“ 75(?);
 - „szökések“ (pattanás) ellen 47(+);
 - „szunyákcspés“ ellen 70(?), 163(?);
 - tejelyalasztás fokozása 55(?), 192(?); ter-
 hességmegszakításra 150(?), 172(?); „felforrósított
 csalánlevelekre ráülve megszakadt a terhesség“ 217(?);
 - tisztítja a vesét 140(?);
 - torokfájásra 3(!)(?), 28(?), 38(?), 57(?),
 112(+), 129(?), 130(?), 132(+), 154(?), 160(?), 189(?);
 210(+), 213(?); 37(?), 111(+)
 - öblögető; torokgyík
 (diftéria) ellen 154(?); torokgyulladásra 200(!)(?);
 törésre 197(!)(?), 205(+), 206(!)(?);
 - trombózisos lábra 206(!)(?) - főzet;
 - tüdőasztma (fojlás) ellen 18(?), 36(?),
 42(!)(?), 190(?), 207(?), 209(+), 216(+), P1; tüdőbaj
 ellen 17(!)(?), 30(!)(?), 48(!)(?); tüdőerő-sítő 48(!)(?);
 tüdőgyulladás ellen 23(+), 36(?), 50(?), 73(?), 130(?),
 167(?), 185(?), 210(+), 211(?), P2; tüdőkaverna ellen
 121(?); tüszentést segíti 123(?);
 - ütésre 106(?); ütözetre 204(!)(?) - borogatóként;
 - vakbélfájásra 142(!)(?); vaktüésre 197(!)(?);
 var (rüh, rühösség) ellen 52(?), 91(!)(?), 157(!)(?);
 vágásra 89(?);

- vesefájásra, vesegyulladásra 12(!)(?), 13(!)(+), 38(?), 150(+), 151(!)(?), 213(?), 214(!)(?), 219(+); vesekő ellen 174(!)(?), 202(+), 226(+); vesekőoldó 47(+); vesetisztító 79(!)(?), 168(+); vérbaj esetén 179(!)(?); vérhas ellen 14(?), 21(?), 59(?), 77(?), 91(!)(?), 94(?), 107(+), 125(!)(?), 140(?), 144(?), 154(?), 161(+), 188(?), 201(!)(?), 202(?), 218(+); vérkeringés serkentő 35(!)(?); vérnyomás ellen 23(+), 30(!)(?), 40(+), 76(?), 152(!)(?), 178(+), 191(?), 193(?), 209(?); vérnyomás emelő 46(!)(?), 71(?), 178(+), 179(!)(+), 208(?), 225(!)(?); vérpótlószert, vérszegényeknek 46(!)(?), 178(+), 203(!)(?); vértisztító 2(!)(?), 46(?), 57(?), 134(?), 184(?), 217(?), 218(?); vérzéscsillapító 7(!)(?), 74(?), 145(!)(?), 166(+), 172(+), 189(?);
- „vizérré“, „vizér fekélyre“ 114(?), 160(?) – borogatás; „vizérré“, „vizes“ lábra 89(?), 192(?) – füröszük; vizérré 2(!)(?) – pakolás; vizelethajtó 11(+), 24(+), 29(!)(?), 33(+), 47(+), 55(?), 59(+), 112(+), 153(+), 155(?), 168(+), 178(+), 192(?), 207(+), 209(?), 210(+), 217(+), 226(+); vizelethajtó 118(+); vízajtó 56(+), 79(!)(?), 114(?), 150(+), 151(!)(?), 156(?); vízholdagyulladás 11(?), 29(!)(?), 38(?), 226(+), P1; vízkórág 11(?), 12(!)(+), 103(!)(?), 150(+), 168(+); viszketegség (kiütés) ellen 217(+); vitaminforrás 182(+), 185(!)(+);
- zúzódásra 89(?);
- zsába ellen 42(!)(?), 217(?).

2.2. Állatgyógyászat

Baromfiak: baromfiak bármilyen betegsége ellen 157, 217; dögvész 226; izületes tyúk gyógyítása 24; májfájásos tyúknak 24, 52, 137(!); „nem hányja ki a gyöngyeit“ (pulyka) 157(!); szárnyas állat mindenféle betegsége ellen 24; tetves tyúk kezelése 52; tyúkfész esetén 14, 23, 137(!), 157(!);

Kutya: „gelesztás“ kutya kezelése 23, 52; veszttség ellen 154, 157(!);

Disznó (sertés): agyhártyagyulladás, fejfájás, fej megdagadása 102(!) – gyökérhúzás; „gelesztá“ ellen 23, 84, 157(!); gyomorgyulladás 14, 125(!), 188; gyomormentés 141(!), 187, 188; gyomorsülés esetén 2(!), 125(!), 127, 214(!); lázcscillapító 14, 126(!); megcsemerlés 23, 126(!); mindenféle betegségek ellen 61(!), 102(!), 217; rühös (varasos) disznó gyógyításra 36 – öntözés; sertésorbánc ellen 14, 47, 99; tetvek ellen 52, 220; torokgyík ellen 131(!) – fűzet; tüdőgyulladás 36 – sós, ecetes borogatás;

Juh: apró ellen 194(!); felfúvódás ellen 24, 48(!); gyomorgyulladás esetén 107, 188; gyomormenés ellen 107, 140, 187, 188; körömfájás, körömsindéskor 62, 89, 200(!); „mete“ ellen, metélyes juhnak 50, 153, 194(!), 201(!); nyelvdaganat, nyelvhólyagosodás ellen

40; sárvíz gyógyítására 47, 50, 153, 194(!), 201(!); szájfájás, szájsindés 40, 151(!), 200(!), 214(!), 217; tőgyromlás 205; tüdőgyulladás 36 – borogatás; üleméresedés (lábfej) 189, 194(!); varas (rühös) juh 91(!) 220 – locsolni; vérhas ellen 107, 140, 188, 205; vérülés (csemer) 157(!) – borsos tejet itatni;

Kecske: kecsketetű ellen 220 – lemosni; körömfájás 62; orbánc (?) ellen 47;

Ló: csitkőkehe (csuma) 121, 194(!), P1; daganatra 197(!); étvágygerjesztő 38; folyókehe ellen 194(!) – zablára téve; gyomorgyulladás, gyomormenés 107, 121, 187, 188; jégbevágott láb 89 – locsolni; kehes lónak, kehe ellen 5(!), 34(!), 36, 41, 42(!), 50, 84(!), 91, 102, 121, 125(!), 189, 194(!), 226, P1; „kelisre“ 101(!), 121; lábtörés esetén 205 – öntözés, borogatás; sebekre 34(!), 89, 121, 125(!), 154, 163, 173(!), 197(!); száraz kehes lónak 36, 45(!), 102, 121; szemhályogra 137(!) – szembefújni; szőrfeéres lónak 45(!), 194(!); vesegyulladás P1 – forrázatával borogatni; vérhas esetén 107, 188 – tea; vérzéscsillapító 7(!);

Tehén (szarvasmarha): békavar, lába ha varas 86(!), 216; „elakda a vize“ 93(!); felfúvódás, felpuffadás, „megfújja magát“, puffadás esetén 24, 99, 137(!), 194(!); gyomorfogó 91(!); gyomorgyulladás 13(!), 24, 50, 80, 107, 150, 151(!), 188, 194(!), 201(!), 209; gyomormenés ellen 6(!), 21, 47, 55, 91(!), 99, 107, 135(!), 140, 141(!), 166, 172, 187, 188, 201(!); gyomormérgezés esetén 125(!), 189, 201(!); gyomorsülés ellen 11, 12(!), 24, 48(!), 93(!); ha megmarja a kígyó 189, 217; ha kijött a borjútartója (méhlepénye) 144; ha megmarja a medved (menyét) 189; ha megszopja a béka 189; indaganatra 62 – mosására; „imely“, „nyüvek“ (májmetely lárvája) ellen 11, 163; köhögés esetén 201(!); körömfájás, körömsindés 89, 154, 200(!); kisebztet csics 154 – ír; lábcsavarodás 62, 191 – mosás, borogatás; „megáll a kőrője“ (kérődzése), nem kérődzik 80, 137(!), 151(!); megszakadás esetén 112, 142(!); nyelvdaganatra, nyelvhólyagosodásra 40, 121; nyaka feltörök 89, 154 – locsolás; orbánc 47, 153 – kenőcs; „poklát elhajtani“ 4; sebek 89, 153, 197(!) – lemosása, kenése; szájfájás, szájsindés 40, 97(!), 151(!), 200(!), 217; tőgygyulladás 18, 188 – borogatás; tőgyromlás 189 – füstölés, 205 – tea; tüdőgyulladás 36, P1; testén lévő daganat 192, 197(!) – öntözése; varas (rühös) tehén 47, 91(!) – kezelése; vesegyulladás 58(!), 150, 218; vérhas 21, 91(!), 107, 127, 140, 162(!), 188, 201(!), 205, 226; „vérhuddás“ esetén 42(!), 57, 58(!), 107, 112, 142(!), 198(!), 205; vérvelés ellen 112; tetű ellen 220 – lemosni;

Más: parkányirtás 102(!); más rágcsálóirtás 102(!).

Adatközlők

1. ALBERT András (1906)
2. ALBERT Andrásné KURKÓ Emerencia (1908)
3. ALBERT Károly (1916)
4. BARA Lajosné KEDVES Juliánna (1925)
5. BOROS Dávidné KEDVES Emerencia (1925)
6. GÁLL Ignác (1934)
7. KARDA Péterné OPRA Viktória (1903)
8. öz. KEDVES Lajosné KRISTÁLY Regina (1939)
9. KOPACZ Mártonné FERENCZ Terézia (1906)
10. KRISTÁLY Albert (1888)
11. KRISTÁLY Józsefné KEDVES Amália (1926)
12. öz. KURKÓ Györgyné KARDA Amália (1904)
13. LÁSZLÓ Félix (1922)
14. MARKALY Lajosné KRISTÁLY Juliánna (1949)
15. MÁRTON Ágoston (1904)
16. MÁRTON Ágostonné LÁSZLÓ Ida (1911)
17. MÁRTON Dávidné (1910)
18. MÁRTON Sándorné ALBERT Rózália (1910)
19. TIMÁR Ignácné BARA Erzsébet (1914)
20. TÖRÖK Illyés (1899)
21. TÖRÖK Illyésné SÁNDOR Amália (1905)

Irodalom

1. NYÁRÁDY, A.; VICOL E. C. (1969): *Contribuție la un proiect pentru cartarea florei din Republica Socialistă România*. Lucr. Șt. Inst. Agr. „Dr. Petru GROZA”. Cluj. Seria Agr. 25. 142–152.
2. LEHRER, A. Z.; LEHRER, M. M. (1990): *Cartografierea faunei și florei României* (coordonate arcalografice). Ed. Ceres, București, 232.
3. (...) *Flora RPR-RSR*, Vol. I–XIII. (1952–1976); Ed. Academiei, București.
4. PRODAN J., BUIA AI. (1960): *A Román Népköztársaság flórájának kis határozója*. Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadó, Bukarest.
5. JÁVORKA S., CSAPODY V. (1975): *Iconographia florum partis austro-orientalis Europae centralis*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
6. CSEDŐ K. (szerk.) (1980): *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei*. Marosvásárhely.
7. RÁCZ G., LAZA, A.; COICIU, E. (1972): *Gyógy- és illóolajos növények*. Ceres Könyvkiadó, Bukarest.
8. RÁCZ G., LAZA, A.; COICIU, E. (1975): *Gyógynövények*, Ceres Könyvkiadó, Bukarest.
9. RÁCZ G.; RÁCZ-KOTILLA E.; LAZA, A. (1984): *Gyógynövényismeret*. Ceres Könyvkiadó, Bukarest.

Plante în medicina umană și medicina veterinară populară din Sândomic, jud. Harghita (Rezumat)

Lucrarea prezintă rezultatele parțiale ale cercetării etnobotanice efectuate în anii 1972, 1976 și 1979–1981, în comuna Sândomic, localitatea cea mai nordică a Bazinului Ciucului Superior. Trece în revistă utilizarea în scopuri de medicină populară a 234 de specii de plante, în articole aranjate alfabetic după denumirile științifice (latinești) și cele populare locale maghiare. Atrage atenția asupra plantelor neregăsite în literatura utilizată (6, 7, 8, 9) prin semnul (!) –, iar asupra celor utilizate exclusiv în medicina veterinară cu semnul (!!). Speciile având numărul curent subliniat prezintă interes pentru cercetări științifice de mai târziu.

Plants in Human and Veterinary Medicine in Csíkszentdomokos (Sândomic, Harghita County)

(Abstract)

The paper summarises the result of his five years' (1972, 1976, 1979–1981) ethno-botanical collecting work in Csíkszentdomokos, a settlement in the northeastern part of the Felcsík Basin. It comprises the use of 234 species of plants in ethno-medicine, arranged according to their scientific Latin and local Hungarian names. The species of plants that do not appear in the literature (6, 7, 8, 9) are marked with the sign (!), while those that are used in veterinary medicine are marked with the sign (!!). Those that are underlined indicate the species that are promising from point of their use, or their effects may be the objects of further investigation. The work shows how these species of plants from Csíkszentdomokos can be used in human and veterinary medicine.

